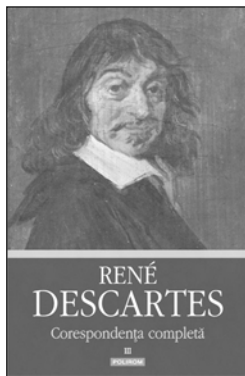

PETRE ALEXANDRESCU – CONTINENTUL SCUFUNDAT

„Suplimentul de cultură” vă prezintă în avanpremieră un fragment din acest volum, care va apărea în curând la Editura Polirom.

PAGINA 12

CE MAI SCRUI FILOSOFI?

Editura Polirom a finalizat în 2021 unul dintre cele mai frumoase proiecte editoriale din ultimul timp: ediția completă a corespondenței lui Descartes, în trei volume (2014, 2015, 2021).

PAGINA 13

YUVAL NOAH HARARI FACE ISTORIE – DESPRE SAPIENS ȘI VARIANTELE SALE EDITORIALE

PRIMUL MAGAZIN CULTURAL DIN ROMÂNIA // APARE SÂMBĂTA // WWW.SUPLIMENTULDECULTURA.RO

Suplimentul DE CULTURĂ

ANUL XVIII ▶ NR. 765 ▶ 5 – 11 MARTIE 2022 ▶ REALIZAT DE EDITURA POLIROM ȘI ZIARUL DE IAȘI

PAGINILE 2-3

INTERVIU CU SCRITOAREA LILIA CALANCEA

„INOCENȚA ARE UN PREȚ. SÂNGELE NU UITĂ NIMIC”

PAGINILE 8-10

Harari face istorie – despre *Sapiens* și variantele sale editoriale

NONA RAPOTAN

Scopul lui Harari nu este deconstrucția miturilor, cum mulți sunt tentați să creadă, ci să vadă cât din ceea ce știm rezistă la proba timpului, câte din vechile noastre certitudini rămân în picioare. Reinterpretarea datelor și punerea lor în lungi și noi lanțuri de cauzalități contribuie în mod decisiv la eliminarea unor preconcepții sau conturarea unor noi teorii.

Yuval Noah Harari este un istoric care se folosește de studiile de antropologie și, în general, de toate teoriile din domeniul științelor sociale, iar studiile lui sunt considerate studii de graniță, mulțumită efortului său integrator. Cu alte cuvinte, vechea metodă hegeliană teză-antiteză-sinteză îi este la îndemână și îl ajută în conturarea unei noi istorii a omenirii, de fapt a unei altfel de istorie a omenirii.

O ADAPTARE REUȘITĂ

Sapiens. Scurtă istorie a omenirii și continuarea sa, *Homo Deus. Scurtă istorie a viitorului*, au stârnit reacții, au împărțit cercetătorii în două tabere, pro și contra, cu alte cuvinte n-au trecut neobservate. Dimpotrivă, a urmat și un al treilea volum, *21 de lecții pentru secolul XXI*. Toate trei volumele sunt deja traduse în limba română și au apărut la Editura Polirom.

La aceeași editură, Polirom, au apărut recent și cele două volume *Sapiens. O istorie grafică*, scrise de Yuval Noah Harari împreună cu David Vandermeulen și Daniel Casanave. *Nașterea omenirii* (primul volum) și *Stâlpii civilizației* (cel de-al doilea), în format mare, *hardcover*, reprezintă aș spune eu o reluare – a primei cărți din cele trei publicate de Harari acum câțiva ani.

Despre *Sapiens* și Revoluția Cognitivă a scris Oana Rapotan în 2018, cronică din care redăm un pasaj sugestiv: „Acceptând drept premisă faptul că Revoluția Cognitivă a generat separarea istoriei de biologie, Harari vine cu a doua premisă în discursul său logic: Revoluția Cognitivă a generat narațiunile istorice, care iau locul (definitiv și iremediabil, ar spune unii) teoriilor biologice prin care se încearcă înțelegerea evoluției speciei numite *homo sapiens*. În ambele volume, autorul israelian încearcă să ne demonstreze faptul că, oricât de importantă ar fi metoda științifică în sine pe care o utilizezi, oricâte exemple iei în calcul, oricâte experimente sau studii de laborator ai face, tot nu poți controla efectele generate de interacțiunea ideilor, imaginilor, fanteziilor, toate generate de Revoluția Cognitivă. Evident că la

Prin cărțile publicate, Yuval Noah Harari a intrat direct în istoria culturii universale. Și-a făcut loc pe marea scenă a cercetărilor interdisciplinare, cultivând controversa ca principală manieră de expunere

momentul respectiv nici un sapiens nu putea să prevadă efectul bulgărelui de zăpadă generat de conexiunile infinite pe care le poate face creierul uman, pornind de la aceleași date/informații. Tocmai de aceea istoria se rescrie iar și iar: percepția și înțelegerea unei decizii, oricât de minoră ni s-ar fi părut ea la momentul când a fost luată, pot fi schimbate radical câțiva ani, secole sau chiar milenii mai târziu, cu atât mai mult cu cât protagoniștii acestora nu mai există fizic de multă vreme.“ (*Yuval Noah Harari sau istoria ca un exercițiu de logică* de Oana Rapotan, Bookhub.ro, 6 noiembrie 2018).

REVIRIMENTUL CĂRȚILOR DE BENZI DESENATE

Cu alte cuvinte, Harari nu și-a propus să revoluționeze maniera de a scrie istoria (ca știință), ci

a propriilor teorii. Extrem de minuțios, atent la detalii precum un pictor, Harari se ia la trântă cu marii istorici ai lumii, reinterpretând în cheie postmodernă, ba chiar postumană pe alocuri, istoria omenirii.

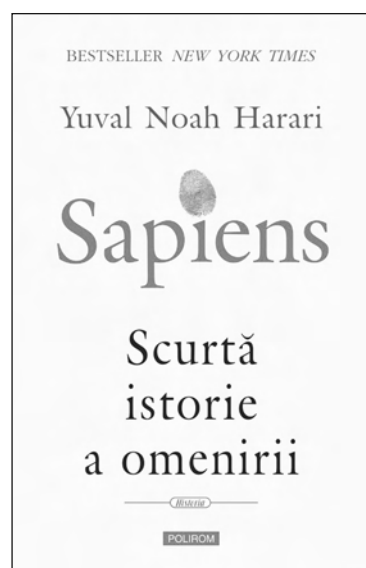
mai degrabă să atragă atenția asupra efectelor pe care le produce un studiu solid, coerent al evenimentelor și schimbărilor culturale și civilizaționale, atât asupra cercetătorului, cât și asupra celui care beneficiază de aceste studii. Din această perspectivă trebuie privită și dorința lui Harari de a rescrie *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*. Vorbim despre un roman grafic, atent elaborat, destinat cititorilor de toate vârstele și cu niveluri de pregătire dintre cele mai diverse. Inițial am putea spune că e vorba de o facilitare a accesului la informație a publicului obișnuit, dar în fapt e ceva mai mult.

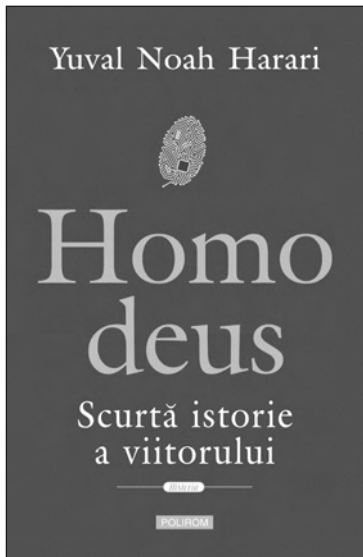
Am mai scris (și pentru „Suplimentul de cultură”, dar și în alte locuri) despre revirimentul cărților de benzi desenate sau al romanelor grafice. De aceea mi-au atras atenția și cele două volume,

căci ele se înscriu în logica unei lecturi atipice, dar deloc inovativă, specifică unui public divers din toate punctele de vedere (vârstă, interese, nivel de pregătire inițială, pasiuni etc.). Nu există o vârstă anume la care să citești romane grafice, după cum nu există subiect preferat de către scriitorii care abordează genul. Ce încearcă să facă Harari cu cele două volume? Să consolideze paradigma propriului demers de cercetare și să demonstreze, încă o dată, că Revoluția Cognitivă are consistență.

ÎNȚELEGEREA UNUI ELEV

Când m-am decis să scriu despre *Sapiens. O istorie grafică* am aflat, absolut din întâmplare, că unul dintre elevii mei este pasionat de antropologie și că tocmai citise *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii*.

L-am rugat pe Matei Amza Conchințu, căci așa îl cheamă, să-mi scrie câteva argumente în favoarea cărții; redau mai jos pledoaria lui (menționez că n-am intervenit asupra textului decât pentru a elimina mici inadvertențe de ordin stilistic).

„O carte destul de ușor de citit. Deși nu sunt tocmai un entuziast al cărților, nu cred că a existat vreun moment în care să mă simt copleșit sau plictisit în timpul lecturii. Probabil a ajutat foarte mult și pasiunea mea pentru subiect, însă redarea conținutului oferă o percepție specială și diferită cititorului, departe de senzația seacă pe care o oferă un manual de istorie, de exemplu.

Un stimul de a căuta cât mai multe informații. A fost puțin enervant la început faptul că m-am confruntat cu o mulțime de termeni pe care nu-i cunoșteam, iar autorul nu îi explică, însă după primul capitol am învățat să apreciez lucrul acesta, deoarece te încurajează să cauți și să încerci să te gândești puțin la felul în care funcționăm ca oameni.

Cartea îți schimbă perspectiva în legătură cu fapte istorice simple, cărora nu le acorzi foarte multă importanță. Un exemplu extras din capitolul pe care tocmai l-am terminat, *The Agricultural Revolution* este citatul «We did not domesticate wheat. It domesticated us» («Nu am domesticat grâul. El ne-a domesticat pe noi»). Deși oamenii duceau un trai mai periculos și nu la fel de sigur, erau mult mai liberi în perioada vânătorilor-culegători și aveau o nutriție mult mai bună. Fermierii, deși duceau o viață sigură, ferită de pericolele vânătorului, o petreceau în mare parte pe câmp, muncind, iar hrana, cel puțin la începutul agriculturii, depindea strict de condițiile climatice.“

Este admirabil felul în care Matei a surprins esența argumentării lui

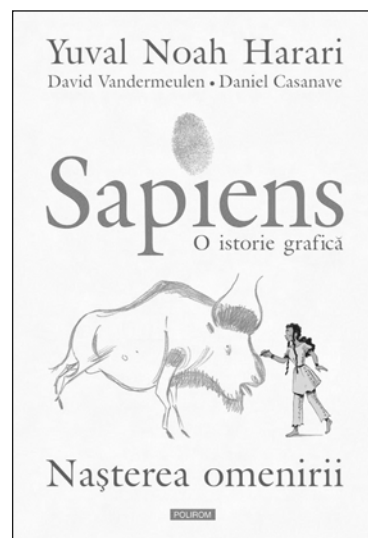
Harari: a intuit perfect că pentru a înțelege un raționament trebuie să intri în logica celui care l-a elaborat. Cu alte cuvinte, ca să înțelegi perspectiva sau modul de abordare ale unui cercetător trebuie să pleci de la aceleași premise, să încerci să înțelegi, mai întâi de toate, raționamentul, pentru ca abia apoi să-l deconstruiești. Harari cred că ar fi fericit să afle că are astfel de cititori, români, tineri, care îl citesc în limba engleză.

I-am arătat lui Matei primul volum din *Sapiens. O istorie grafică*. Nu știa de varianta aceasta a cărții și reacția i-a fost pe măsură: surpriză amestecată cu încântare, combinația aceea atât de specifică copiilor când își deschid cadourile primite de Crăciun. Fie și numai pentru acest moment și tot ar trebui să-i mulțumesc lui Harari, puțini dintre noi au șansa să asiste la debutul unei cunoașteri, una profundă, deloc de neglijat.

UMOR DE BUNĂ DE CALITATE ȘI DIALOGURI EXCELENTE

Când îi citeam argumentele pro *Homo Sapiens* mi-am adus aminte de interviul pe care îl acordat Harari lui Cătălin Ștefănescu, în 2019, când a fost invitatul emisiunii *Garantat 100%* (TVR1). În debutul dialogului, Cătălin Ștefănescu l-a întrebat dacă are momente când se simte ca un fel de *Homo Deus*. Harari i-a răspuns zâmbind că încearcă să nu facă asta. Știe că pentru unii este ca un fel de guru, dar le tot spune acestora că în cărțile lui nu se găsesc răspunsuri, ci doar întrebări. Matei sigur nu e printre cei care îl percep pe Harari ca pe un deținător al adevărului absolut.

Sapiens. O istorie grafică este o creație colectivă, o sintagmă regăsită des pe afișele expozițiilor de artă plastică. Cu alte cuvinte, este o carte care i se datorează lui Yuval Noah Harari, dar care n-ar

fi căpătat forma finală fără contribuția celorlalți doi autori: David Vandermeulen și Daniel Casanave. Harari le mulțumește la finalul fiecărui volum, lor și întregii echipe *Sapienship*. Are dreptate, a ieșit un roman grafic caracterizat de umor de bună calitate și de dialogurile excelente, percutante și pline de informații.

Un roman grafic de succes trebuie să aibă două ingrediente de bază: culoare și dialoguri. Dialogurile sunt adaptări/ transformări ale celor scrise de Harari, dar citind/ vizualizând *Sapiens. O istorie grafică* ai impresia că Harari devine personaj în sine. De fapt, nu e o impresie, el chiar ajunge să ia parte la dialoguri, să fie prezent în cele două volume, stârnește controverse și dialoghează cu unul sau altul dintre personaje. Degajă o autoironie benefică și o trimitere directă la cât de mare a ajuns influența mass-media astăzi: vedetele de carton ale momentului nu sunt altceva decât prefabricatele obținute în urma aplicării unor rețete, de aceea și dispar de pe firmament după o supraexpunere foarte intensă, dar de scurtă durată. (Mă gândeam zilele trecute, cine își mai aduce aminte de reality-show-ul cu Paris Hilton, difuzat intens acum mai bine de 10 ani și care a contribuit decisiv la schimbarea grilelor de programe ale televiziunilor comerciale?)

O PREZENTARE LUDICĂ

Ambele volume încep cu binecunoscutele cronologii, dar de această dată înșiruirea de ani și evenimente nu este deloc greoaie, ci aerisită. Sunt construite ca schițe de cronologii, dar în fapt conțin date cruciale pentru istoria omenirii. Primul capitol al primului volum este *Rebelii savanei*, capitol unde sunt prezentate și personajele, sub

formă de cărți de joc: Homo Erectus (porecla: Omul cu stațiune verticală), Homo Neanderthalensis (porecla: Omul de Neanderthal), Homo Luzonensis (porecla: Omul de pe insula Luzon), Homo Denisovensis (porecla: Denisovanul), Homo Sapiens (porecla: Omul Înțelept), Homo Floresiensis (porecla: Omul de pe Flores „Hobbitul“). O prezentare ludică, după cum se observă, iar dacă veți răsfoi cartea veți observa și detaliile de ordin vizual: costume deloc lipsite de semnificații, culori reprezentative pentru epoca istorică redată, cu alte cuvinte datări deloc întâmplătoare care ajută cititorul să se orienteze mai bine în hățișul de date, evenimente și teorii.

Primul volum este completat de capitolele *Maeștrii ficțiunii*, un joc de cuvinte excelent surprins de traducătoarea volumului în limba română, Lucia Popovici, cea care a tradus și două din cele trei volume scrise de Harari: toate creațiile omului, începând cu primele unelte, sunt *ficțiuni*, *recreații* sau imitații ale modelelor oferite de natură sau mediul înconjurător.

Urmează *Sex, minciuni și picturi rupestre* (observați nota de umor și ironie) și *Criminali în serie intercontinentali* (aluzie la valurile de migratori). Volumul al doilea începe cu *Revolta groazei* (referire la revoluția agricolă) și continuă cu *Mituri și oameni*, *În labirint* și *Cabinetul doctorului Fiction*.

VREMURI DOMINATE DE LOGICA RĂZBOIULUI

Volume cu o ținută grafică excelentă, detalii de costum care fac diferența dintre amatorii de chilipiruri și cunoscători, dialoguri scurte, penetrante, care provoacă cititorului o stare de bună-dispoziție rarisimă, dar în același timp îl pregătesc pentru un proces de cunoaștere solid și de durată. Reflecțiile provocate de Harari cu ajutorul celor doi *parteners in crime* nu fac altceva decât să deschidă drumuri, căi de cunoaștere.

Istoria se poate rescrie și așa, iar despre interpretarea datelor și faptelor ce să mai spunem!

„Războaiele sunt niște demersuri complexe care cer un grad de organizare și cooperare și o artă a compromisului excepțională“, găsim scris într-o bulă dintr-un colț de pagină din cel de al doilea volum. Poate că nu întâmplător mi-au căzut ochii pe aceasta acum, când lumea noastră

este zguduită de un nou conflict, provocat de un conducător de stat deloc pacifist. Trăim vremuri dominate de logica războiului, când arta compromisului pare definitiv pierdută, dar tocmai de aceea acum este momentul să ne aducem amine că cele mai mari lecții ale omenirii sunt scrise în istoria ei.

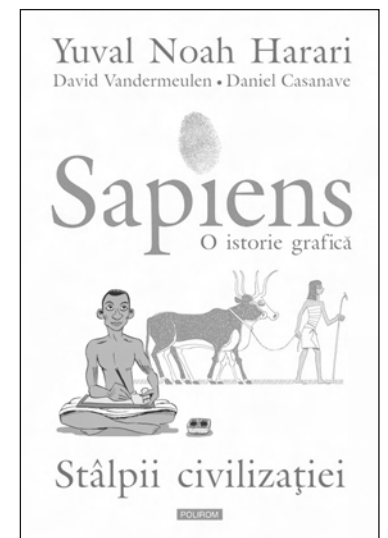
O CARTE PENTRU CURIOSITATEA DIN NOI, INDIFERENT DE VÂRSTĂ

Pare desuet să recomanzi tocmai în astfel de momente romanele grafice, fie ele scrise de Harari et comp., dar în fapt e doar o sugestie de detașare; a face un pas în afară și a încerca să gândești limpede, la rece, obiectiv și a găsi soluții la probleme care par fără rezolvare nu e imposibil, ci e chiar la îndemâna oricui.

Umorul și (auto)ironia lui Yuval Noah Harari denotă cultură solidă, de cea mai bună calitate, dar și prezența unui spirit aflat într-o permanentă căutare. Răgazul necesar citirii unei cărți de istorie nu va rămâne niciodată nefructificat.

Sapiens. O istorie grafică se îndreaptă către amatorii de romane grafice, de benzi desenate, de istorie factuală, de istorie a mentalităților, pentru iubitorii de umor negru și autoironie fină, pentru cei interesați de ilustrații de finețe, cu alte cuvinte pentru adepții lucrului bine făcut.

Dar, în primul rând, cele două volume sunt pentru copiii aflați la vârsta „de ce-urilor“, a celor care te pot înnebuni spunându-ți pe de rost numele tuturor speciilor de dinozauri care au existat vreodată pe Pământ, dar și a celor care vor să facă un curs de desen și nu știu de unde să înceapă. Nu în ultimul rând, *Sapiens. O istorie grafică* este pentru oamenii curioși, mici, mari, nu contează vârsta. Doar curioși să fie. **SDC**

Jurnal din anii molimei (60)

Nu era de-ajuns că aveam pandemie, acum mai avem și război european. O să mai avem și alte nenorociri – e inevitabil. Așa trece istoria oamenilor pe pământ.

Martți, 1 martie

Putin e un Nero de mâna a doua, dar cu buton nuclear.

Duminică, 27 februarie

Putin va pierde în cele din urmă și războiul, și puterea, asta e clar și inevitabil. Nimeni n-a câștigat vreodată luptând contra tuturor. Costurile le vom îndura însă toți.

Voluntarii sunt de vină că e degradingoladă la graniță. Cum, nu știați? A zis Dîncu, acest noul Emil Bobu altoit cu Postelnicu, doar că un pic sub cei doi vechi comuniști. Generalul Ciucă a încercat și el să îngaiame ceva în aceeași idee, dar bravul doctor nu leagă două cuvinte nici cu sfoară. Are elocința lui Bode, care la rândul lui se exprimă ca o euglenă verde în zi de grație. E la pregătitoare tov. gen. dr. etc., la bastonașe. Deci

rămâne cum s-a stabilit: n-ați stat liniștiți la locurile voastre, cum au indicat tovarășii. Să faci, totuși, ceva arătând impostura, incompetența și reaua voință a „autorităților” care nu sunt în stare să facă absolut nimic în afară de gargară, avere și să pună bețe în roate – eh, asta e o greșeală în universul vlah, că vine alde Dîncu, angajatul tău plin de ifose, eminența maroniucenușie a acestei sinistre guvernări, și te urechează. Și mai sunt și auriferii ăia bezmetici pe străzi, învârtindu-se ca găina fără cap.

Sâmbătă, 26 februarie

Avem și noi armele noastre strategice, degeaba ziceți voi că ai noștri nu sunt buni de nimic. De exemplu, vlahii ar putea fi folosiți să tragă de timp. Să vină președintele să silabisească de pe prompterul ăla al lui, să vină generalul Ciucă să încerce (fără succes) să citească de pe foaie, în timp ce asudă violent, apoi să vină Ciolacu, să bage vrăjeala aia de obor buzoian, să vină, ce să mai, toată elita politiciii vlahice cu gargara,

cu eminența cenușiu-maronie Dîncu moț, să moțăie Bode-n șezut, veniți, veniți să vedeți femeia cu barbă albă, jonglerii de doi lei cu bugetul și sacul de cartofi la costum de haine. Ședințe lungi, istovitoare, în care se freacă ridicheea, se taie frunză la câini, se vorbește mult, cu greu, pe lângă și degeaba. Dacă e nevoie de cineva care să adoarmă vigilența, să dilate timpul, să uluiască adversarul cu abisul non-gândirii sale cât îi fură, pe partea ailaltă, vlahii din parcare combustibilul din tanc – avem, avem oamenii potriviți pentru slujbă.

Mobilizarea exemplară a cetățenilor români în a ajutama refugiați din Ucraina arată și de ce nu s-a prăbușit până acum sinistra noastră coșmelie. Iar autoritățile au fost și cu acest prilej, ca mai de fiecare dată în ultimele decenii, nule. De ce nu ne-a căzut, deci, țara în cap, deși au fost furați toți stâlpii de rezistență? Datorită oamenilor – care au tot dus și tot dus în cărcă și alde bozii și dâncii,

și iohanișii, și ciucii, și ciolacii, și firele, și tot neamul lor. Așa cum o arată din plin ultimele zile, un guvern de voluntari ar face probabil mult mai mult pentru România decât caricaturile noastre recente de la Palatul Victoria și împrejurimi.

Dacă i se dă ocazia, cred că piticul botoxat (i s-o fi infiltrat botoxul la mansardă?) o să dea în butonul nuclearei ca Lis în păcănele. Are șaptezeci de ani cutra kaghebită, nu-l deranjează dacă se dă *koneț filma* după el, ba chiar dimpotrivă, dacă nu e oprit cochetul criminal minion dă fatalitate Europei la micuțul dejun, cu Măicuța Rusie cu tot. Tot un AVC izbăvitor, ca la Stalin, rămâne cea mai rezonabilă speranță.

Zelenski moare cu arma în mână apărând Kievul, piticii noștri de grădină ar rupe ușa cât ai zice golf sau schi.

O să bea și Putin la un moment dat ceaiul cu pricina. Pare

ANDREI CRĂCIUN

CULEGĂTORUL DE HARFE

greu de crezut că se poate ceva mai rău decât piticul sclerată de la kaghebe, dar se poate. Stați să-l vedeți Lavrov.

Joi, 24 februarie

Unde ar fi fost România fără NATO și fără UE? Unde e și Ucraina. NATO și UE sunt perfectibile, desigur, și sunt milioane de lucruri de criticat la aceste instituții (Geoană la NATO, da?), dar fără ele România ajunge gubernie cam cât ai zice etă bukva pî. Și, așa cum ne-au arătat ultimele sute de ani, în caz că doarme Rusia și nu mai e loc de gubernii, vin turcii și ne fac neo-pașalâc, țac-pac. România e europeană sau nu mai e deloc.

Să accepți crimele împotriva umanității ca pe un fapt banal – eh, abia acesta este sfârșitul umanității. **SDC**

Carte moartă, carte vie

CĂTĂLIN PAVEL

CÂTEVA PÂNZE SUS

Între alte fotografii din clasică sa carte *Istoria lecturii*, Alberto Manguel folosește ca ilustrație o imagine (reprodusă aici) a bibliotecii din Holland House, Londra, distrusă în octombrie 1940 de bombe incendiare germane.

El descrie acoperișul smuls, prin care acum se deslușesc clădiri fantomatice, grămada de bârne și scări prăbușite în mijlocul sălii, cărțile nevătămate de pe pereți și cei trei bărbați, la oarecare distanță unul de altul, unul citind,

altul cercetând cotoarele cărților, ultimul scoțând un volum. Autorul subliniază că nu e vorba aici de niște cititori maniaci, cărora nu le pasă de război și nici de viața însăși, ci că pur și simplu, oricât de dificilă ar fi situația, acești oameni merg înainte, căutând înțelegere. Dacă îl înțeleg bine așadar, el spune că cititul este o formă formidabilă de a merge înainte.

Presupun că Manguel știa de fapt că fotografia fusese parțial regizată. Comentariul lui construiește un simbol puternic și de aceea își permite să mimeze naiivitatea. În realitate, imaginile care arată clădirea imediat după bombardament, așa cum au fost publicate în „London Times”, înfățișează biblioteca pustie și cu cărțile arse și vraieste pe rafturi. Doar câteva roabe de cărți rămase întregi au mai putut fi salvate. Pe lângă ele a apărut apoi și această imagine, făcută la trei săptămâni

după eveniment, în care totul devine o afirmație de rezistență.

E interesant că tocmai cărțile se află în centrul acestei încăpățănări de a nu renunța. Pe de-o parte, în epocă erau binecunoscute episoadele în care naziștii arseseră public cărți „dăunătoare”/„periculoase”, mai ales în 1933 (dar ele aveau să continue până cel puțin în octombrie 1944, când a fost incendiată Biblioteca Națională din Varșovia). Fotografia aceasta fusese foarte probabil aprobată de Ministerul Informațiilor britanic și era parte dintr-un răspuns paradigmatic, ca de la o mentalitate la alta, adică voi ardeți cărți și bombardați bibliotecii, noi vom continua să citim.

Indiferent dacă fotografiile sunt artistice sau realiste, ideea unei bombe într-o bibliotecă e de neconceput. Nu atroce, cum este a bombarda un bloc de locuințe sau un spital, dar, deși cărțile nu sunt

decât obiecte, tot de neconceput e. Risc să spun acum niște banalități cât casa – de ce să mai despăcăm atâta firul în patru, e cât se poate de clar că orice bombardament e rău. Uneori însă e bine să descrii coordonatele acestui rău.

În primul rând, biblioteca este prin definiție un loc care adună, o lentilă care concentrează. Cărți din toate țările, în toate limbile, pe toate subiectele, colecționate cu greu și puse compact una lângă alta, lumea în mic. Or, explozia este tocmai mecanismul invers, este ceva care împrăștie, dispersează. În al doilea rând, biblioteca este locul liniștii în toate sensurile, nu ai voie să vorbești, dar nu ai voie nici să aduci cu tine gândurile haotice din alte provincii

ale vieții tale, gălăgia care te-ar împiedica să studiezi. Și chiar și atunci când cartea spune că viața e plină de suferință sau n-are nici un sens sau ceva asemănător, ea o spune mereu, cred, cu intenția de a vindeca această suferință și această lipsă de sens, nu de a le înteți. Bomba este opusul dialogului și al vindecării. Apoi, chiar din punct de vedere formal, biblioteca e un loc al nemișcării. Nu citești alergând, ci reduci aproape cu totul mișcarea de afară ca să poți urmări mișcarea dinăuntru: or, războiul este entropia, e agitația anomică absolută. Și, în fine, biblioteca nu este a acestei clipe, nu e sub jurisdicția urgențelor prezentului, justificate sau nu. Biblioteca nu e a ediției de dimineață sau seară a ziarelor, nu e a cărților de ieri și atât, este a cunoașterii și literaturii și științei dintotdeauna. Violența vrea să anuleze acest *dintotdeauna* în numele *acum*-ul ei absurd. Dar *acum* nu-l va putea niciodată învinge pe *dintotdeauna*, pentru că *acum*, orice ar prefera să creadă, este de fapt, după toate definițiile din lume, mult mai mic. **SDC**

Rusia și nemărginirea

Nu credeam că Rusia va ataca Ucraina direct, fățiș, așa cum a făcut-o acum. Nu credeam că va trimite soldații ruși spre Kiev într-o campanie militară de cucerire, în vechea tradiție sovietică interbelică.

Fiindcă, oricât ar torsiona președintele rus realitatea prin clișee propagandistice vechi de 80 de ani, atacul asupra Ucrainei nu e altceva decât un război de cucerire. Așa și-a început Hitler criminala cavalcadă după anexarea Austriei, a emis pretenții asupra Regiunii Sudeților, populată de etnici germani, apoi a ocupat jumătatea cehă a Cehoslovaciei și a impus un guvern-marionetă în zona slovacă.

Tot așa a început și Putin când a susținut mișcările separatiste din regiunile Donețk și Lugansk, sub pretenția grijii față de etnicii ruși, pentru ca apoi să invadeze Ucraina. Sigur, condițiile nu sunt

identice, dar e ușor de văzut că pretextele, precum și metoda de acaparare treptată – mai întâi un deget, apoi toată mâna, iar apoi următoarea mână (c-o fi Polonia, c-o fi Republica Moldova) –, metodele, zic, sunt similare. Ambii dictatori au folosit tactici asemănătoare, cu explicații și justificări cvasi-identice, despre care se vedea de la o poștă că sunt cusute cu ață albă, dar pe care cei doi și le susțineau neabătut. Nu a contat, nu contează că erau absurde, nici faptul că nu le credea nimeni – sau nimeni din cei cu mintea întreagă.

Dacă vrem neapărat, putem găsi și diferențe, fiindcă există. Istoria nu se repetă. Faptul că Putin acționează acum cam în același fel cum a acționat Hitler acum opt decenii nu înseamnă că tocmai a început, fără s-o știm încă, al Treilea Război Mondial. Pe de altă parte, n-ai cum să știi, nimeni n-are cum să știe cum va acționa în continuare liderul rus cu nostalgii

sovietice. Mai ales că, spre deosebire de Hitler sau de alții asemenea lui, Rusia dispune de un arsenal nuclear capabil să nimească o bună parte din omenire.

Și, gândindu-mă la asta, mi-am amintit de un text mai vechi de-al meu, apărut în ultima ediție din *Românii e deștepți*, din care reproduc un fragment, fiindcă pare să fi fost scris săptămâna trecută, nu în urmă cu 8-10 ani:

„Poate că nimeni nu va pricepe vreodată misterul sufletului rusesc. Uneori, mai ales când ești aproape de rusul sau Rusia care îl poartă, ai prefera nici să nu fii nevoit să-l studiezi. Pofta de nemărginire a rusului îți poate amenința propria țară: în doi timpi și trei mișcări, te trezești că vin cu nemărginirea și, eventual, tancurile peste tine.

Dacă misterul sufletului acesta s-ar limita doar la beții, femeii frumoase, cultură excepțională și ortodoxie militantă, n-ar fi nici o

problemă. Dar toate vin la pachet cu o pădure de rachete balistice intercontinentale și armament nuclear cât să distrugi de zece ori planeta. Parcă văd un lider rus apucat de amoc, care distruge tot Pământul – din orgoliu sau pur și simplu la beție –, după care începe să plângă, să se izbească ritmic cu capul de podea și să le ceară iertare fraților și surorilor lui, oamenii, pentru nesăbuiința sa. Omul ține într-o mână gâtul unei sticle de votcă sparte, iar în cealaltă un buton de la valiza nucleară...”

Imaginea e, recunosc, puțin șarjată, dar riscul e real. La ora când scriu acest text, liderul Rusiei a ordonat deja ca forțele nucleare „de descurajare” să fie puse în stare de alertă. Și nimeni nu poate ști ce înțelege el prin descurajare, căci în Rusia termenii diplomatici, militari și politici par să aibă cu totul alte sensuri decât în restul lumii: sensurile pe care le impun cei aflați la putere. Adică, de peste două decenii, Vladimir Putin, cel care – cel puțin la nivelul discursului oficial – pare obsedat de NATO și de pericolul pe care l-ar reprezenta pentru

RADU PAVEL GHEO
ROMÂNII E DEȘTEPȚI

Rusia Pactul Nord-Atlantic. E unul din motivele care îl fac să pretindă o zonă-tampon între țara lui și țările NATO.

Însă dacă în cele din urmă Ucraina va ajunge, într-o formă sau alta, sub controlul Rusiei, teamă mi-e că asta nu va însemna o încheiere (oricum sumbră), ci doar un început. Căci atunci Rusia își va extinde dominația, oficial sau neoficial, până lângă România, adică la frontiera unui stat NATO. Așadar, o să aibă nevoie de o nouă zonă-tampon. Și apoi de alta și de alta și de alta. Iar situația va începe să semene foarte repede cu cea de acum optzeci și ceva de ani. **SDC**

Războiul celor două lumi

Rusia va ataca Ucraina, spuneau oficialii de la Casa Albă cu o lună înainte de începerea efectivă a războiului, avertismențele americane fiind luate mai degrabă cu rezerve de multă lume. Nu că ar fi fost dezinformări, însă inclusiv analiștii au socotit că e vorba de un război psihologic și că americanii vor mai degrabă să deçoace planurile lui Putin și să-i încurce pe ruși.

FLORIN GHEȚĂU
VAGONUL CU VORBE

În seara zilei de 23 februarie lucrurile s-au precipitat, iar aceiași oficiali americani au spus că războiul este iminent și că se pregătește un atac masiv în următoarele ore. Lucru care s-a și întâmplat. Serviciile americane au oferit informații precise de fiecare dată. Le-au dat pe tavă ucrainenilor detalii exacte despre fiecare mișcare a armatei ruse. 150.000 până la 200.000 de soldați ruși erau masați la granița cu Ucraina. Era greu totuși de crezut că sunt doar simple presiuni ale Rusiei pentru a obține mai mult la negocierile cu Occidentul. În definitiv, nimeni n-a înțeles exact ce vrea

Putin. Povestea cu denazificarea e bună doar pentru a fi vândută rușilor de rând. ceilalți au înțeles rapid că Rusia vrea de fapt să controleze Ucraina.

Și totuși care e punctul final al războiului? Când se va termina confruntarea și când își va chema Putin soldații acasă? Sunt multe scenarii, iar unele sună rău de tot.

Putin poate cuceri Kievul și eventual să-l măture pe președintele Zelenski. Se discută deja de revenirea lui Viktor Ianukovici în fruntea Ucrainei. Dar vor accepta atât de ușor locuitorii Kievului mutarea Rusiei? E clar că vor urma proteste masive, iar trimsul

lui Putin la Kiev n-ar rezista mult în funcție. Planul lui Putin ar cădea, pentru că poți cuceri o clădire, dar e greu să domini prin teroare un popor. Cu sancțiuni internaționale puternice, Rusia ar abandona proiectul cuceririi Ucrainei în întregime, iar Putin ar rămâne cu teritoriile pe care le stăpânește deja: Crimeea și Donbas.

Posibil așadar ca planurile militare să le iasă rușilor. Întrebarea este cum vor reuși Putin și acoliții săi să păstreze controlul pe termen lung în Ucraina. Asta presupune un război de uzură, pierderi umane importante, dar și o gaură financiară imensă.

Dacă proiectul ucrainean îi reușește lui Putin, întreaga Europă va avea de suportat consecințe dramatice. Putin nu e interesat de creștere economică și de bunăstarea rușilor. Vrea cu orice preț refacerea fostei Uniunii Sovietice sau măcar „readucerea acasă” a unei mari părți din teritoriile pierdute.

Și totuși cine și cum îl poate opri pe Putin? Varianta creării unui Afganistan în Europa ne dă

fiori, dar ceea ce se petrece acum în Ucraina ne arată un om bolnav de putere care e în stare de orice. Nu e clar dacă planul lui Putin se va opri doar la menținerea Ucrainei în afara NATO sau dacă nu cumva e prea puțin și de fapt urmărește mult mai mult.

Analiștii de casă ai Kremlinului susțin deja ideea unei noi ordini mondiale, cu Rusia în centru. Dacă într-adevăr asta și-a propus Putin, atunci războiul din Ucraina e doar începutul unei confruntări lungi și dureroase între cele două lumi, între impunerea dictaturii și menținerea democrației.

Planurile lui Putin pot fi date însă peste cap dacă la el acasă firul se rupe. Ori va fi trădat de locotenentii lui, ori poporul rus se va ridica și îl va fugări de la putere. Sunt variante greu de luat în calcul astăzi, dar nimic nu poate fi exclus.

Cu siguranță că există îngrijorare printre rușii de rând. Bani unii oligarhi nu se simt prea bine. Războiul înseamnă bani pierduți, sancțiuni internaționale

pe termen lung, drumuri închise către Occident și o atmosferă în general proastă în jurul lor. Sunt deja proteste, dar sancțiunile economice sunt încă la început. E mult prea devreme pentru coagularea unei mișcări anti-Putin, dar în mod sigur se va naște o puternică rezistență internă. E doar o chestiune de timp, pentru că și azi Rusia fierbe, chiar dacă manipularile și minciunile puterii de la Moscova continuă. Posibil ca de la un punct încolo bariera terorii să cadă, iar mișcarea anti-Putin să prindă forță.

Înlăturarea dictatorului ar fi soluția cea mai simplă pentru sfârșitul războiului. Sancțiunile economice sunt cele care ar putea lovi crunt Rusia. Când viața ta devine un chin și când rubla nu mai valorează nimic, parcă nu-ți mai arde de omorât „naziștii”, așa cum vrea Putin. E puțin probabil acum scenariul declanșării unei bătălii interne, dar răsturnarea puterii de la Kremlin poate fi una dintre ipoteze. Probabil că asta e și calculul celor care au decis sancțiunile economice aspre împotriva Rusiei. Dacă Putin rămâne la putere și nu renunță la proiectul cu bombe, tancuri și avioane de luptă, atunci nu știu cum îl mai poate opri cineva. **SDC**

Protocoloalele jazz-rockului

DUMITRU UNGUREANU

ROCKIN' BY MYSELF

Titlul acesta poate induce în eroare, dat fiind că trimiterea la un altul, de tristă notorietate, este inevitabilă. Însă nu i-am rezistat! Polisemia lui e prea ispititoare ca să ratez a mă agăța de poale precum copilul de fusta mamei, fără să-i pese că mânuța lui mică, năclăită de dulceață, murdărește țesătura.

La drept vorbind, formularea e cât se poate de banală și provine chiar din titlul discului care de câteva săptămâni îmi dilată clipele ucigătorului anotimp fără zăpadă și lipsit de vești bune: Simon Phillips – *Protocol V* (2022, Phantom Recordings). Cred că mi-ar trebui o inspirație cu multe grade de tărie (*sic!*) să alcătuiesc un text pe măsura muzicii ascultate. Dar de unde așa noroc pe mine, când băutura fiecărei dimineți este ceaiul de plante cu bănuț efect curativ,

atenuator al excesului bulimic din seara precedentă?

Notându-mi unele idei, mi-am zis că e musai să aștept ora oficială de deschidere a barurilor, ca să-mi torn un deget de băutură alcoolică, al cărei anterior verificat potențial dinamic va stârni o furtună de neuroni cu aplicații neapărat poetice. Ei bine, asta se întâmplă tocmai în ziua când Rusia pornea războiul în Ucraina, iar eu am rămas lipit de ecranul *tembelozorului* câteva ore, până să-mi dau

seama despre ce e vorba. M-am rupt cu greu din atmosfera milităroasă (ce vreți, am fost sergent de marină, mi s-au umflat pe neuroni bășici belicoase!) și-am reluat preocupările rockeristice.

Din experiența încercatului popor evreu știm că nu poți înfrânge un dușman pornit să facă rău cu orice preț, dar îl poți ridiculiza văzându-ți de micile, nevinovatele tale deprinderi și tabieturi. Nu mă gândesc aici la ucrainenii la fel de bătaioși ca frații lor ruși, ci la noi, popoarele care mâine-poimâine vom fi gazdele de nevoie ale însetaților militari trimiși de un lider absurd să lupte. Să lupte pentru ce?

Simon Phillips s-a născut în Londra, acum 65 de ani. Băiatul unui instrumentist de jazz, și-a dezvăluit precocele talente de toboșar pe la vreo 4 sau 5 ani. La 12 era deja angajat în orchestra tatălui, cu care a și făcut înregistrări. Atmosfera muzicală eferescentă

din anii formării i-a facilitat dezvoltarea polivalentă. A trecut de la jazz la rock și înapoi, impunându-se rapid ca muzician serios, eficient, capabil să înțeleagă și să colaboreze cu nume ale scenei dintre cele mai originale: Frank Zappa, Pete Townsend, Peter Gabriel, Jeff Beck, Stanley Clarke, Lee Ritenour, Joe Satriani, Toto.

Dar și cu inventiva pianistă japoneză Hiromi, a cărei năbădioasă fragilitate presupune din partea acompaniatorilor o subtilă și tăcută adaptare. Mai multe proiecte la care Phillips e partaș i-au livrat experiența necesară pentru rolul de lider al unui personal. Nu s-a aventurat în te miri ce supergrup, precum alți înfomețați de faimă. Pentru prima încercare – *Protocol I*, 1988 – și-a asumat riscul de care nu foarte mulți au fost tentați: să cânte la toate instrumentele! Firește, albumul n-a fost nici de succes, nici măcar o curiozitate epatantă. Dar în mintea lui

Phillips a deschis poarta unui drum pe care l-a urmat cu destulă obstinație până în prezent.

Următoarele apariții sub titlatura *Protocol* includ instrumentiști dedicați pentru fiecare instrument, cum ar fi Ernest Tibbs, bas, ori Greg Howe, chitară. Pe cel recent a rămas Tibbs, alături de Otmaro Ruiz, claviaturi, Alex Sill, chitară și Jacob Scesney, saxofon. N-aș spune că e un cvintet fără seamăn, dar nici unul a cărui prezență poate trece neobservată de amatorul curios. Și, dacă este iubitor de jazz-rock fusion, va fi răsplătit din plin. Orice adjectiv aș adăuga la schematica mea prezentare nu va suplina o audiție deplină.

Chiar și-n vremuri neprotocolare. **SDC**

ORAȘUL CU FETE SĂRACE
8 MARTIE // ORA 20:00
LIVE STREAM

PRIMUL TEATRU NAȚIONAL DIN ROMÂNIA
FONDAT ÎN ANUL 1840

STAGIUNEA 181 (2021-2022)

TEATRUL NAȚIONAL IAȘI

SPECTACOLELE LUNII MARTIE

MĂRTI, 1 MARTIE // 18:00 // SALA STUDIO TEOFIL VĂLCU CEVA CU TĂIȚEI	VINERI, 18 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB SĂMBĂTĂ, 19 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB DUMINICĂ, 20 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB MASAJ
JOI, 3 MARTIE // 18:00 // SALA STUDIO TEOFIL VĂLCU MEMORIA APEI	LUNI, 21 MARTIE // 19:00 // SALA MARE DOMNUL VULPE
VINERI, 4 MARTIE // 19:30 // SALA UZINA CU TEATRU SPUNE CEVA, FRATE!	MĂRTI, 22 MARTIE // 19:00 // SALA MARE OPT FEME!
SĂMBĂTĂ, 5 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB DUMINICĂ, 6 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB ORAȘUL CU FETE SĂRACE	JOI, 24 MARTIE // 19:00 // SALA MARE PLUGARUL ȘI MOARTEA
LUNI, 7 MARTIE // 19:00 // SALA MARE DOMNUL VULPE	VINERI, 25 MARTIE // 19:30 // SALA TEATRU LA CUB SĂMBĂTĂ, 26 MARTIE // 19:30 // SALA TEATRU LA CUB MASAJ
MĂRTI, 8 MARTIE // 19:00 // SALA MARE CHIRIȚA ÎN PROVINȚIE	SĂMBĂTĂ, 26 MARTIE // 19:00 // SALA MARE HAMLET ÎN SOS PICANT (TEATRU NAȚIONAL CHIȘNĂU)
MĂRTI, 8 MARTIE // 20:00 // LIVE STREAM ORAȘUL CU FETE SĂRACE	DUMINICĂ, 27 MARTIE // 19:00 // SALA MARE ISTORIA COMUNISMULUI POVESTITĂ PENTRU BOLNAVII MINTAL (TEATRU NAȚIONAL CHIȘNĂU)
JOI, 10 MARTIE // 19:00 // SALA MARE VINERI, 11 MARTIE // 19:00 // SALA MARE GAIȚELE	DUMINICĂ, 27 MARTIE // 19:30 // SALA UZINA CU TEATRU NĂPASTA (...ȘI ERA PĂDUREA SINGURĂ...)
SĂMBĂTĂ, 12 MARTIE // 19:00 // SALA MARE UNCHIUL VANEI	LUNI, 28 MARTIE // 18:00 // SALA STUDIO TEOFIL VĂLCU SINDROMUL QUIJOTE
DUMINICĂ, 13 MARTIE // 19:00 // SALA MARE DOMNUL VULPE	MĂRTI, 29 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB TREI PIESE TRISTE
JOI, 17 MARTIE // 19:30 // SALA UZINA CU TEATRU GABRIEL	JOI, 31 MARTIE // 19:00 // SALA TEATRU LA CUB LIBERTATE LA BREMEN

BILETE ONLINE

www.teatrunationaliasi.ro | www.entertix.ro | www.myticket.ro

facebook.com/TNIASI | teatrunationaliasi

protocol

SIMON PHILLIPS

ERNEST TIBBS OTMARO RUIZ JACOB SCESNEY ALEX SILL

Tirani și artiști

Legăturile dintre mai-marii comunităților umane și artiști sunt vechi de când lumea. Mecenasul, ca modalitate de sprijinire financiară a formelor culturale, își trage originile și numele dintr-o asemenea asociere.

Gaius Cilnius Maecena a rămas în istorie prin protectoratul acordat mai multor poeți valoroși, cei mai cunoscuți fiind Horațiu și Virgiliu. Aceștia s-au implicat și în politica de la Roma, de partea baricadei lui Maecena. Istoria culturală și politică s-au intersectat continuu de atunci încolo, creatorii depinzând de oamenii puternici care le asigurau confortul material necesar concentrării asupra scrisului, picturii, muzicii ori teatrului. Cu consecința evidentă de-a le mulțumi prin ode, portrete glorificatoare, dedicându-le lucrări care-au intrat ulterior în istoria genului, dar care le-au și umbrit demnitatea postum.

Un exemplu ilustru, Louis Ferdinand Céline, colaboraționist în timpul regimului nazist; mai aproape geografic de noi, actorii români care se înghesuiau să recite osanale televizate cuplului Ceaușescu. Și lista poate, din păcate, continua. Poziționarea protiranie li se impută oamenilor de cultură mai mult decât altor categorii socioprofesionale, prin prisma vizibilității de care se bucură într-o comunitate, prin puterea de influență pe care o pot exercita în rândul oamenilor obișnuiți.

SOLIDARIZAREA A MERS MAI DEPARTE

Sunt, din fericire, și o sumedenie de contraexemple, de scriitori și artiști care au militat împotriva autocratărilor care sfidează dreptul la libertate. Albert Camus e de notorietate. Foarte activ și în prezent, Mario Varga Llosa, care a luptat cu armele scrisului împotriva totalitarismului. Într-un interviu pentru „The Guardian” (2002), Llosa spunea că „dictatorii nu sunt catastrofe naturale. [...] Ei sunt rezultatul colaborării mai multor persoane și, uneori, inclusiv a colaboraționismului propriilor victime”, subliniind nevoia de a lua atitudine în viața publică în favoarea binelui.

Fac un pas mare în timp, ca să ajung la evenimentele momentului, invazia rusească în Ucraina. Care

a readus pe tapet raporturile dintre despoți și, pe de o parte, oamenii de litere sau arte care le cântă în strună, nesfiindu-se să beneficieze de pe urma unor politici antidemocratice, iar pe de altă parte, oamenii de cultură care se delimitează radical, criticându-i. Și unii, și ceilalți o fac din poziția popularității de care se bucură, popularitate care ar trebui să-i determine să se poziționeze de partea libertății. După ce a învățat o parte din lecțiile trecutului, mai ales cea legată de nazism, comunitatea internațională i-a blamat pe fanii lui Putin. Dirijorul Valeri Gherghiev, soprana Anna Netrebko au fost izolați prin anularea contractelor pe care le aveau în lumea occidentală.

Solidarizarea a mers mai departe. Artiști străini au refuzat să mai participe la evenimente organizate pe banii regimului putinist. Regizorii polonezi Krystian Lupa și Krzysztof Warlikowski au anunțat că nu mai participă la Festivalul Masca de Aur de la Moscova, realizat cu finanțarea statului rus agresor. Masca de Aur e un fel de Gala UNITER și Festivalul Național de Teatru la un loc, iar în 2022 urma să aibă o secțiune poloneză consistentă. Gérard Depardieu, care în urmă cu câțiva ani și-a mutat finanțele în Rusia pe motiv de taxe fiscale mai mici, afișându-se cu Putin și susținând că vrea să ceară cetățenia rusă, la presiunea publică a improvizat acum niște vorbe de delimitare pe care nu prea le-a crezut nimeni. În schimb, dansatorul și coregraful francez Laurent Hilaire și-a dat demisia din funcția de director artistic al trupei de balet a Teatrului Muzical Academic „Nemirovici-Dancenko” din Moscova.

SUNT ÎN JOC VALORILE FUNDAMENTALE ALE ÎNTREGII LUMI

Artiști cu coloane vertebrale ferme au decis să demisioneze din funcțiile de conducere pe care le aveau în teatre și universități rusești, în semn de dezaprobare a agresiunii țării lor asupra Ucrainei. Alții au fost demiși din cauza opiniilor antirăzboi exprimate public. Criticul de teatru Elena Kavalskaia

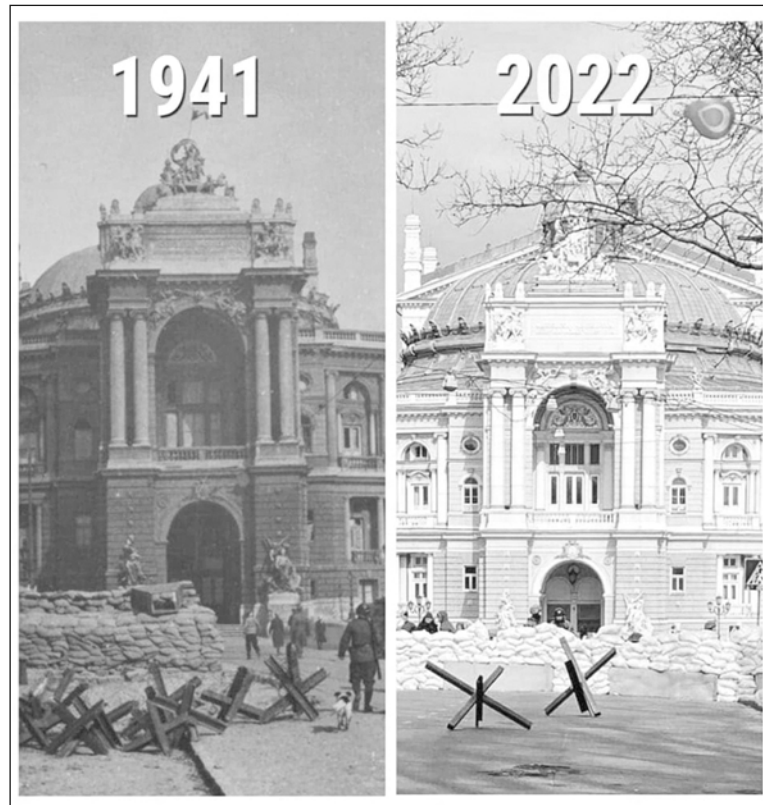

OLTIȚA CÎNTEC DATUL ÎN SPECTACOL

s-a retras din funcția de director al Centrului de Teatru „Meyerhold” din Moscova, Regizorul Dimitri Volkostrellov, director artistic al Centrului, a fost la scurt timp schimbat din funcție. Festivalul Masca de Aur a anulat o reprezentație cu *Basmul Cocoșelului de Aur* (Teatrul Karlsson Haus din Sankt-Petersburg) pentru că la aplauzele de după prima reprezentație, regizorul Maxim Isaev a cerut oprirea operațiunilor războinice în Ucraina.

Celebrul regizor Lev Dodin i-a adresat o scrisoare lui Putin, preluată de toată presa culturală internațională, prin care cerea în termeni fermi stoparea agresiunii împotriva ucrainenilor. Prin recurs la istorie (regizorul are 77 de ani!) spune Dodin așa: „În copilărie ne jucam de-a apărarea Moscovei, Stalingradului, Leningradului, Kievului. Nici nu pot să-mi imaginez că azi Kievul se apără sau se predă militarilor ruși. Creierul meu refuză să vadă, să audă sau să-și imagineze asemenea imagini”. Mai multe companii teatrale rusești și-au adăugat în logouri simbolul unui porumbel, ca gest de susținere a păcii.

Pe Tatiana Bobrova o cunosc de mai mulți ani. E directoarea King Festival din Novgorod Rusia, iar a doua zi după începerea războiului a postat pe contul personal de Facebook un mesaj antirăzboi: „În copilărie ni se spunea mereu: de n-ar fi război. Am ajuns adulții care au produs războiul și asta doare, e rușinos. Sunt împotriva acestui război, pentru că războiul nu este corect, intră în fiecare familie, de la ancora de știri la una care caută salvare în adăposturile anti-bombardament. NU războiului”. A mai făcut o singură postare, în care scria „Dacă e ceva, sunt pe Telegram”. Nimic de atunci încolo. Nu pot decât să sper că totul e bine pentru Tatiana și pentru toți ceilalți, artiști sau persoane oarecare, care au avut curajul să spună „nu”. Sunt în joc valorile fundamentale ale întregii lumi: libertatea și viața. **SDC**

ION BARBU PINACOTECA DIN PETRILA

INTERVIU CU SCRITOAREA LILIA CALANCEA

„Inocența are un preț. Sângele nu uită nimic”

**O întâlnire
cu scriitoarea
Lilia Calancea,
născută
la Strășeni,
Republica
Moldova (dar
având și rădăcini
ucrainene),
și stabilită la
Bruxelles,
pornind de la
cel mai nou ro-
man al său, *Sunt
oare un călău?*,
apărut în acest
an la Editura
Polirom.**

ALINA VILCAN

Pe când teroarea încă nu se declanșase în Ucraina, am stat de vorbă cu Lilia Calancea despre consecințele războaielor și candele aprinse în lipsa răspunsurilor. „Ce înseamnă un război?“, se întreabă în aceste rânduri scriitoarea. „Nu e deloc o poveste virtuală sau un film cu efecte artistice. E sânge, durere, mizerie, pandemie, copii orfani, femei violate, bărbați sclavi”.

SUNT OARE UN CĂLĂU? – RADIOGRAFIA UNUI ROMAN

O TEMĂ DELOC MINORĂ. Pentru noul dumneavoastră roman, *Sunt oare un călău?* (Polirom, 2022), ați ales ca temă una dintre marile tragedii ale secolului XX, atât de ofertantă pentru literatura mondială a ultimelor decenii, însă totuși rar abordată în literatura de limbă română – genocidul împotriva evreilor (și romilor) în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, malefic implementat de regimul nazist. Suntem mai degrabă obișnuiți în literatura de la noi, de azi, cu teme centrate în jurul detaliului minor, ce v-a determinat să alegeți un subiect cu o astfel de greutate, cum a apărut ideea romanului?

Alegerea subiectului m-a surprins, în primul rând, pe mine, de unde afirmația că nu ne cunoaștem niciodată suficient. Uneori nu suntem deloc ceea ce credem. Într-o zi apare un declanșator puternic și totul se schimbă. În cazul meu, revelația s-a produs în 2020. Povestea care a precedat apariția romanului poate e mai tulburătoare decât însuși romanul. E legată de identitatea mea. Tot ce pot dezvălui e că, într-o zi de martie, o femeie din Bruxelles a deschis o carte, într-o bibliotecă publică, și a găsit o poveste legată de un nume din arborele ei genealogic. Acest nume (foarte rar) a făcut să curgă multă cerneală în procesele verbale de la Nürnberg. Fiindcă lucrase la elaborarea unui gaz toxic și la experimentarea lui pe femei gravide dintr-un lagăr de concentrare (fapt negat de inculpat), a fost condamnat la opt ani de închisoare. Paradoxal și cinic a fost tot ce a urmat. După ispășirea termenului de detenție, chiar în ziua eliberării, la poarta închisorii

îl așteptau câțiva reprezentanți ale celor mai mari companii farmaceutice din lume. Era un geniu în chimie. Era căutat și apreciat.

Dar nici măcar această poveste, cu toate tulburările lăuntrice pe care mi le-a produs, n-ar fi avut puterea să mă facă să scriu o carte. Lovitura de grație a venit odată cu alt aspect al identității mele – niciodată nu știi ce-ți rezervă trecutul! – legat la fel de Holocaust, dar, de data asta, și de sângele meu ucrainean. Or, eu sunt o ucrainofilă (nu știu dacă există cuvântul, dar sentimentul este). Nu sunt doar româncă, ci și ucraineană. Semăn mult cu bunicul meu ucrainean și sunt unica nepoată care i-a moștenit ochii (un element care apare deseori în roman și în versurile lui Kalinka). Momentul decisiv în care mi-am spus „trebuie să scriu, altfel mă îmbolnăvesc“ a fost când am aflat că în lagărul de exterminare din Treblinka 90% dintre călăii erau ucraineni. Am toată lista. Am studiat-o obsesiv, recunosc. Nu puteam înțelege un lucru elementar și monstruos: cum aceste nume de familie, din copilăria mea, printre care și numele profesoarei mele iubite de literatură rusă (și asta poate a fost cel mai răvășitor moment) au ajuns să ucidă femei, copii și bătrâni, în cantități industriale? Circa 900.000 de suflete (cifrele se schimbă în funcție de sursă) în doar 13 luni. Așadar, oameni cu aceeași moștenire spirituală ca mine, același sânge... Oare sângele lor curge prin mine? Sunt oare un călău? De la aceste întrebări a pornit ideea romanului.

PERSPECTIVA. Spre deosebire de cele mai multe dintre scrierile care aduc în prim-plan Holocaustul, care spun povestea cu precădere din perspectiva victimelor, ați preferat să arătați chipul călăului și să îi dați o voce. Există aici o motivație strict literară sau sunt și alte cauze pentru care ați procedat astfel? Descoperim în cartea dumneavoastră că, așa cum știm că oamenii sunt diferiți, nici gardienii SS nu erau toți la fel, și în cazul lor existau excepții. Cum s-a conturat perspectiva aceasta?

Ideea perspectivei călăului s-a desprins firesc din frământările mele de mai sus. Dacă la prima vedere pare o istorie izolată, care mă privește strict pe mine, s-ar putea ca, la o a doua privire, lucrurile să ia proporții mai mari și mai serioase. Suntem mulți care nu ne cunoaștem poveștile de familie.

Fie că am învățat o istorie contrăfăcută din manuale, fie că în familie ne-au fost spuse povești dintr-o optică avantajoasă, cu omiteri esențiale, cu interpretări mai mult sau mai puțin voite, pentru ca noi, urmașii, să nu fim traumatizați. În multe familii s-a tăcut. S-a ascuns. S-a uitat. Iarăși, pentru a proteja descendenții. Pe scurt, au fost lăsate la suprafață (și cultivate) doar istoriile frumoase, cele cu care să ne putem mândri, ieși în lume. Vin cu un exemplu din copilăria mea. Pe bunica era imposibil s-o faci să vorbească. Nici despre război, nici despre foamete, nici despre deportarea evreilor (traseul trecea pe lângă satul ei), nimic. A preferat să ia cu dânsa toate secretele de familie în mormânt. Dar nu a avut noroc cu mine. Doar obrăznicia mea a făcut-o într-o seară să deschidă gura, când, într-o ceartă, i-am răspuns la replica ei cu „vei avea și tu nepoți, vei înțelege“ că nu sunt proastă să mă mărit și să mă despart de numele meu. Și aici, brusc, am făcut o pauză ca s-o întreb: ia stai, bunico, dar care a fost numele tău de fată mare? Mi-a răspuns greu, sperând că-l voi uita... De eram copil cuminte, n-aveam să aflu nici un adevăr despre mine. Basarabia e plină de copii cuminți.

Să fi numit romanul *Sunt oare o victimă?* poate că interesul ar fi fost și mai mare. De ce? Ne este mai apropiată mentalitatea de victimă. Mai ales în Basarabia. Secolul XX ne-a trecut prin pogrom, război, foamete, colectivizare, holocaust, regim totalitar, prăbușirea lui... Avem dreptul să ne victimizăm? Da! Dar până la un moment dat. Dacă cineva își închipuie că toate aceste orori s-au petrecut fără mii și mii de complici, hoți, trădători, călăi, violatori, ucigași chiar din rândurile oamenilor apropiați, familie, vecini, cumetri, verișori (cunosc o sumedenie de istorii), e încă naiv și ignorant. E dreptul său. Dar inocența are un preț. Sângele nu uită nimic. El transmite poveștile mai departe, indiferent unde ajung să trăiască urmașii: Bruxelles, Roma, Moscova, Toronto... Cartea mea nu e despre personaje cu care te identifici, te victimizezi, îți plângi de milă și îți torni un pahar de vin ca să-ți îneci amarul.

Cartea mea e o palmă. Palma aceea de care avem cu toții nevoie, după un secol de mahmureală.

DOCUMENTARE. Cum ați documentat romanul, cum a arătat laboratorul dumneavoastră de

lucru? Dincolo de sursele livrești, ați mers în Polonia, acolo unde cândva a fost lagărul de la Treblinka, ați avut la dispoziție mărturiile ale unor supraviețuitori, cum ați procedat, ce v-a impresionat în mod special pe durata documentării?

Documentarea am făcut-o în franceză, engleză, rusă și foarte puțin în română (nu prea există surse). Mă bucur că în sfârșit au început să se publice mai multe materiale despre Treblinka și am putut să achiziționez cărți cu date și statistici actualizate. Am căutat cărți mai ales despre călăi (naziști, ucraineni). Jurnale, interviuri, amintiri, filme documentare, tot ce s-a putut găsi prin biblioteci, anticariate și la centrul de documentare de la Université Libre de Bruxelles (ULB). O lună de zile (culmea, în Grecia) am studiat minuțios o carte semnată de Gitta Sereny, *Aufond des ténèbres*. Un călău vorbește. Franz Stangl, comandantul lagărului de la Treblinka. E captivantă, dar și foarte derutantă. Tocmai pentru că înțelegi că fiecare călău a fost un om obișnuit până la război. Ca fiecare dintre noi. Nici un călău nazist (găsim asta și în procesul de la Nürnberg) nu a avut antecedente penale sau măcar devieri psihice. Buni familiiști. Tați iubitori și tandri. Și totuși oamenii aștia ucideau câteva mii de oameni inocenți pe zi. Femei, copii, bătrâni. Firește că obsesia mea pentru subiect m-a dus până în Polonia. Am fost pe locul unde a funcționat lagărul în cele treisprezece luni. Pe locul barăcii comandantului azi crește zmeură. Pe locul unde am socotit eu că trebuia să fie unul din cele șapte turnuri de veghe crește un pom cu mere. Am luat cu mine. Două mere din iad.

FORMĂ. Cititorii dumneavoastră vă știu ca prozatoare, după romanele *Regina nopții* (Pontos, 2014) și *Sub Constelația Lyrei* (Arc, 2017) și volumul de povestiri *Bocete de nuntă* (Arc, 2019). Dar *Sunt oare un călău?* sfidează cumva granițele formale și aduce laolaltă fragmente de proză, rânduri de jurnal și chiar și poezie, o structură care nici ea nu lasă cititorul să se plictisească. Cum lucrați în privința structurii atunci când scrieți, cum căutați forma potrivită a unui text? Care sunt scriitorii cărora considerați că le datorati cel mai mult stilistic?

Până în 2020 îl aveam ca etalon pe Cehov în construcția psihologică a personajului. Nu păresem

niciodată diapazonul emoțional dintre tristețe/impas și comedie/resemnare. Și, brusc, am lăsat bisturiul lui Anton Pavlovici și am trecut la toporul lui Fiodor Mihailovici. Retrospectiv, îmi dau seama că nu întâmplător am intrat în zodia Dostoievski. Ca orice geniu, Dostoievski a fost un vizionar și a descris minuțios psihologia criminalului din sec. XX. În *Crimă și pedeapsă*, Raskolnikov face deja diferența între omul-parazit-simplu-material-biologic și omul superior. Iar ajungând la închisoare nu găsește nici o vină teribilă în trecutul lui. Aceeași convingere, același comportament le aveau naziștii la Nürnberg. Ceea ce n-a putut să-și închipuie Dostoievski (fiind un creștin și un om de o blândețe patologică, numită azi idiotenie, om blajin, nebun sfânt) e că omul va ajunge să-și ucidă semenii în cantități industriale. Momentul acesta teribil al degradării umane din secolul XX schimbă totul în literatură. Omul din literatura secolului XIX a murit. A apărut omul secolului XX. Omul maselor.

Structura cărții s-a modificat în timp, ca un embrion. Inima era gata atunci când credeam că scriu o proză scurtă despre o taină de familie. Adică despre o femeie care se încapățânează să tot facă avorturi, deși are toate resursele pentru a naște și crește un urmaș. Spre deosebire de România, în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească (RSSM) avorturile nu erau interzise. Faci ce poțestești cu propriul corp, dar fără anestezie și în condiții psihice umilitoare. Cunosce bine ambianța. Mătușa mea era ginecolog. Uneori, îi duceam prânzul la muncă, alteori venea ea la noi. Avea ce povesti. Avortul era un soi de contracepție sovietică. O traumă mai mare decât ne putem imagina.

Continuare în pagina 10

Continuare din pagina 9

Așadar, proza mea nu avea decât 15 pagini. Cu vremea a crescut până la 30. Apoi s-a transformat în obsesie. Cereea tot mai multă carne și eu m-am speriat. În zadar am încercat să avortez lucrarea. Plodul a fost mai încrâncenat ca mine. A tot crescut până la proporția unui roman. Bucuroasă că am scăpat, l-am aruncat într-un sertar și am plecat în Grecia. Peste o săptămână am deschis enervată fișierul. Cel mai chinuitor moment totuși a fost faza cu documentarea, după care apăreau frământările: cum să fac ca o parte din material să ajungă în lucrare, fără să dea impresia unui dosar din arhive. Eu voiam o poveste de familie. Să curgă firesc, clar, limpede, rece ca apa unui izvor. Apă care trezește.

Stilul iar mi-a ridicat întrebări. Cum să alcătuiesc narațiunea unui călău? Un călău nu vorbește ca o victimă. Și dacă vorbește, atunci cui? De asta depinde totul. La proces, în fața unui public vorbește într-un fel; într-o cameră cu un singur martor, în alt fel, iar într-un jurnal scris, cu totul altfel. Să nu uităm că un călău ar prefera de o mie de ori tăcerea, iar dacă trebuie să vorbească, silit de circumstanțe, cum e cazul în romanul meu, felul lui de a vorbi e sec, aspru, precis. Ca să nu mai vorbim de faptul că infernul în care a trebuit să lucreze (adică să ucidă zilnic) nu poate fi descris în cuvinte. Încă nu s-au inventat cuvinte pentru a reda măcar pe sfert ceea ce făceau ei cu oamenii în Treblinka.

MEMORIE. De ce este important să nu uităm marile dezastre din istoria (mai ales recentă) a omenirii, de ce să ne cultivăm memoria?

Neadevărul și ignoranța aduc în prag un nou război. Odată cu confortul, oamenii uită sau nici măcar nu se întreabă prin ce au trecut bunicii. Ce înseamnă un război? Nu e deloc o poveste virtuală sau un film cu efecte artistice. E sânge, durere, mizerie, pandemie, copii orfani, femei violate, bărbați sclavi. Războiul e o mașinărie care produce călăi și sclavi. Oricine poate deveni călău. Sau sclav. Nu există alte opțiuni. Sângele nostru cunoaște deja scenariul din secolul XX. E nevoie doar de un declanșator. Adică de un nou context istoric. Să vă mai spun un lucru șocant, legat de ficțiune și realitate.

Doar cu câteva ore în urmă mi-am dat seama de metafora din prologul cărții. Anul 2022. Un conflict. Mama își ceartă fiul plin de sânge. Se bătuse cu un rus. Tânărul poartă nume ucrainean. Poate că n-ar fi trebuit să-mi termin cartea cu un conflict.

SCURTĂ BIOGRAFIE – DIN STRĂȘENI, REPUBLICA MOLDOVA, ÎN BRUXELLES, BELGIA

STRĂȘENI. Sunteți născută în '77, în orașul Strășeni, din Republica Moldova. Cum a arătat copilăria dumneavoastră, cum ați descoperit cărțile, cum vă raportați azi la orașul natal?

Cât am trăit la Strășeni (zece ani), am fost cu copil blând și sociabil. Oamenii din orașel erau de o căldură și o cumsecădenie rare. Așa au rămas în memoria mea de copil. În anul când familia s-a mutat la Chișinău, chiar în vara de după Cernobil, brusc, am devenit un copil agresiv. Orașul de beton a fost un lagăr pentru mine, în care fiecare trăia pe contul său. Singurul refugiu – biblioteca. Norocul meu și al altora. Altfel aș fi făcut victime, dacă nu exista biblioteca. Port în mine o forță de distrugere greu de stăpânit. Cărțile m-au temperat. Încă din Strășeni eram deprinsă cu rafturile de cărți. Din volumele lui Lenin îmi făceam pătuț pentru somnul de amiază. Mama mă lua cu ea la muncă, când am început să merg. Nu avea cu cine mă lăsa acasă. Bibliotecile

din URSS lucrau și duminica.

O amintire vie, legată de bibliotecă din Strășeni. Seara. Mama trebuie să închidă bibliotecă. Începe ritualul de activare al alarmei. Un sistem foarte complicat. În sfârșit, sună la miliție, raportează situația. Ușile se închid, se aprinde becul roșu deasupra grătilor de la ferestre. Noi plecăm. Ochiul roșu veghează în noapte. Oamenii furau cărți din biblioteci.

LA CHIȘINĂU, ați absolvit un colegiu pedagogic și o facultate de limbi străine. Cum ați rememora perioada aceea, vă gândeați în acei ani să predați? Să scrieți? Să emigrați? Ce vă preocupă pe atunci?

La absolvirea colegiului trebuia să plec la muncă repartizată într-un sătuc de la sud. Pentru un salariu simbolic, evident, rămâneam pe întreținerea părinților. Părinții nu m-au lăsat. O tânără de la oraș, să plece singură, de capul ei, într-un sat necunoscut, în anii '90, în perioada când criminalitatea atingea cote îngrijorătoare. Am plecat la universitate, dar știu bine și mi-au confirmat-o pedagogii, inclusiv copiii cu care am lucrat, că dacă am o vocație, păi nu e cea a scrisului, ci a predatului. Trebuia să fiu ca Ion Creangă. Mi-am trădat locul. Urmează să-mi plătesc trădarea.

NISA. Primul master v-a dus în Franța, la Nisa. De ce această alegere? Cum ați resimțit contactul cu Occidentul, cu spațiul francofon?

Cu 20 de ani în urmă, lumea arăta altfel. Se ieșea greu din țară. Viza

se obținea doar prin București. A fost greu să obțin bursa. Eram bucuroasă, așa cum numai cel care muncește mult poate fi. Eram independentă și mulțumită de asta. Nimeni nu m-a împins pe la spate. Părinții, în schimb, erau mai rezervați. Au simțit că nu plec doar pentru un an. Nu m-am întors pentru că l-am întâlnit pe soțul meu, student ca mine la master. La fel de independent și rebel.

BRUXELLES. Pentru un al doilea master, de traducere, ați ajuns la Bruxelles, unde v-ați și stabilit din 2003. Cum arată cotidianul dumneavoastră în capitala belgiană? Cum vă împărțiți timpul între job, viață personală și literatură? Cum ați început să scrieți ficțiune și care ați spune că sunt principalele zone de interes pentru dumneavoastră atunci când vă așezați la masa de scris?

După douăzeci de ani petrecuți la Bruxelles, cotidianul meu arată cumva mai liniștit și mai așezat decât la începuturi. Și, cel mai important lucru, a apărut timpul pentru scris. La masa de scris mă așez doar în cele câteva luni când trec la procesul scrierii. Până la el există

documentarea și scrisul în minte. Nu mă așez niciodată la masă dacă nu am povestea gata în cap. După romanul *Sunt oare un călău?* am căpătat un obicei nou. Aprind o candelă în fiecare zi. De sufletul celor care s-au pierdut și au putrezit în pământ vitreg. Ce s-a întâmplat cu noi în secolul XX? Pentru că nu am răspunsuri, aprind lumânări.

MOLDOVA. Sunteți membră a Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova, cât de conectată sunteți azi la literatura din țara natală și la literatura în limba română, în general? Și, bineînțeles, cât de conectată ați rămas la realitățile din acest spațiu, cum priviți, de la Bruxelles, spre Est, mai ales în contextul actual?

Datorită internetului rămân conectată cu mulți scriitori care scriu în română, indiferent unde se află. Citesc multă literatură contemporană. Îmi vin sistematic pachete de cărți din Republica Moldova și România. Nu sunt critic literar, dar risc să afirm că în literatura română contemporană au apărut voci care ar putea câștiga numeroși cititori pe piața internațională de carte. **SDC**

„Sunt o ucrainofilă (nu știu dacă există cuvântul, dar sentimentul este). Nu sunt doar româncă, ci și ucraineană. Semăn mult cu bunicul meu ucrainean și sunt unica nepoată care i-a moștenit ochii...”

Cultură și politică. Note și pauze în războiul din Ucraina

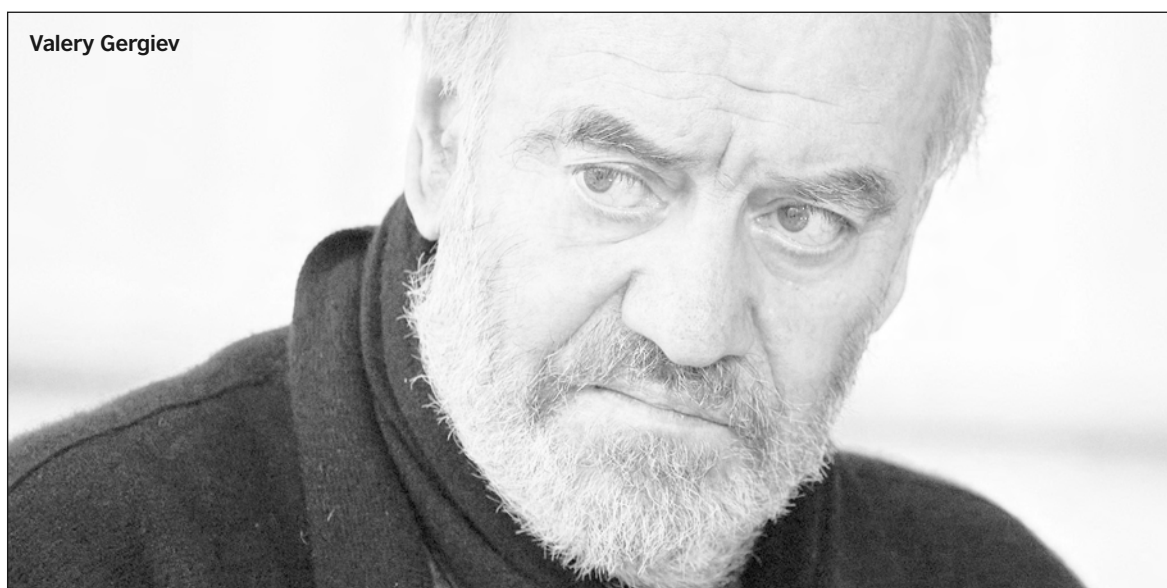
„Muzica pe care o cântăm înseamnă bucurie și pace. Dar credem că în acest moment bucuria nu poate să existe fără pace.“ Sunt cuvintele dirijorului italian Riccardo Muti, rostite pe 24 februarie 2022, în chiar ziua în care lumea afla despre atacul Rusiei asupra Ucrainei.

Era începutul unei solidarizări internaționale cu Ucraina, victima unei invazii neașteptate și fără precedent în istoria modernă. Și de condamnare a agresorului, luări de poziție fără echivoc împotriva unui război declanșat de Vladimir Putin, președintele Federației Ruse. Un război care continuă să ia vieți nevinovate și să provoace nesfârșite suferințe. Odată cu valul uriaș de sancțiuni aplicate Rusiei, a protestelor organizate în marile orașe ale lumii – inclusiv la Moscova, acolo unde din cifre neoficiale peste 5.000 de oameni au fost arestați –, au început să se audă tot mai pregnant voci care condamnă această crimă generatoare de crime: lumea culturală a Rusiei a reacționat rapid, încă din 25 februarie, când peste 17.000 de artiști și liberi profesioniști ruși au semnat o scrisoare deschisă intitulată *Hem voïne!* „Nu războiului!”

ARTA CA LIBERTATE

„Războiul din Ucraina este o tragedie teribilă atât pentru ucraineni, cât și pentru ruși”, spune scrisoarea publicată pe 25 februarie în magazinul online de critică de artă „Spectate”, anticipând impactul negativ al războiului asupra culturii și artelor ruse.

Previziunile se dovedesc cât se poate de concrete: artiștii vizuali Kirill Savcenkov, Alexandra Suhareva și curatorul Raimundas Malašauskas s-au retras de la Bienala de la Veneția, acolo unde pavilionul Rusiei va rămâne închis. „Nu pot să fiu angajata unui criminal și să primesc salariul de la el”, a spus Elena Kovalskaia, care a demisionat din funcția de director al Centrului Teatral de stat Meyerhold din Moscova, la fel ca Laurent Hilaire, directorul artistic al Bale-

Valery Gergiev

© Michèle Monasta

CĂTĂLIN SAVA

RUBATO

despre averea sa considerabilă ori prietenia cu Vladimir Putin, dar a fost un susținător fervent al politicilor Kremlinului, de la războiul din Georgia și anexarea Crimeii, atrăgând numeroase proteste în Vest, la New York, Paris sau München. „Provocări politice împotriva Rusiei”, așa le-a numit de fiecare dată marele dirijor Gherghiev.

Invazia din februarie 2022 a Ucrainei a prietenului său i-a fost fatală: lipsa de reacție i-au adus în mai puțin de o săptămână rupea contractelor cu scenele occidentale: Carnegie Hall, Filarmonica din Viena, La Scala din Milano, Festivalul Internațional Edinburgh sau Filarmonica din Rotterdam și, mai ales, concedierea de la Filarmonica din München, al cărei dirijor principal a fost vreme de 7 ani, pentru refuzul de a-și exprima public poziția față de invazia comandată de Putin. Până la ora publicării acestui articol, dirijorul rus nu a oferit un punct de vedere.

P.S. Despre Anna Netrebko și Denis Mațuev într-un viitor *Rubato* la „Suplimentul de cultură”. Pentru fanii doamnei soprane, așa menționa aici că nu i-a cerut nimeni să-și „denunțe patria-mamă”, după cum afirmă în declarația de pe Twitter din 26 februarie, ci doar să condamne agresiunea criminală ordonată de fanul ei no. 1, Vladimir Putin. Pe care nu a condamnat-o nicăieri, așa cum eronat afirmă un site „despre cultură” din România.

Coda. În același eseu din 1964, George Orwell mai spune: „Scriu și dintr-un impuls istoric, dorința de a vedea lucrurile așa cum sunt, de a găsi fapte adevărate și de a le stoca în folosul posterității”. **SDC**

tului Stanislavski. Alături de ei, Rimas Tuminas, regizor și director al Vahtangov, sau Mindaugas Karbauskis, regizor și director al Teatrului Maiakovski.

Și regizorul leton Alvis Hermanis a cerut să-i fie scos numele de pe afișul piesei *Povestirile lui Șukșin* care urmează să fie jucat la Moscova în luna martie.

Mari muzicieni ruși ca Semion Bîcikov și Vasili Petrenko și-au anulat viitoarele concerte cu Orchestra Simfonică Națională de Tineret din Rusia, respectiv Orchestra Academică de Stat a Rusiei „Evgheni Svetlanov”. Evgheni Kissin, Igor Levit, Polina Osetinskaia, Daniil Trifonov sau Vladimir Jurowski au condamnat prin intervenții în presă sau pe rețelele de socializare invazia Ucrainei. Efim Bronfman și-a anulat concertele cu Filarmonica din Moscova, iar Royal Opera House a anulat un turneu de 21 de spectacole pe care Baletul Teatrului Balșoi urma să îl susțină în această vară în Marea Britanie, cu spectacole ca *Spartacus*, *Lacul lebedelor* și *Don Quixote*. Lista e lungă și în desfășurare. Cea mai tranșantă declarație e a pianistului Evgheni Kissin: „Invazia lui Putin e o crimă de război!”.

Tiranii au folosit dintotdeauna cultura ca armă. Una manipuloare, finanțată abundant de prietenii bogați ai liderului suprem, deveniți mecena pentru artiștii ce propovăduiesc binele și

frumosul în lume. Dar, dincolo de știrile propagandistice sau nu despre tragedia ucraineană, lumea aștepta luări de poziție de la cei care, prin artă sau literatură, unesc lumea, peste granițe. Și încă mai așteaptă.

Sunt multe cazuri de probitate morală în tragedia agresiunii din Ucraina. Muzicieni, regizori și scriitori. Dar nu toți, unii au tăcut și încă tac, și vor tăcea poate pentru totdeauna: Evgheni Vodolazkin tace, Mihail Șișkin nu: „În numele Rusiei, cer iertare ucrainenilor”. Lev Dodin nu tace: „Vă implor, opriți-vă!”; Nikita Mihalkov tace. Kirill Petrenko, dirijorul principal de la Berlin, nu tace: „Atacul perfid al lui Putin asupra Ucrainei, care încalcă dreptul internațional, este un cuțit în spatele întregii lumi pașnice”. Valeri Gherghiev, dirijorul principal de la München, tace. O tăcere-pauză care de data asta nu e din partitură.

VALERI GHERGHIEV

Nu e doar un muzician cunoscut la scară planetară, el este și unul dintre oligarhii ruși susținători și apropiați de președintele Putin și politicile sale încă din anii '90, pe când actualul președinte al Federației Ruse era doar adjunct în primăria orașului Sankt-Petersburg.

Fiu al unui ofițer de carieră, a absolvit liceul la Vladikavkaz, capitala Oseției de Nord, a locuit câțiva ani și la Bălți, în Moldova,

acolo unde tatăl său a fost comandantul garnizoanei ruse din orașel. A studiat la Conservatorul din Sankt Petersburg și a câștigat concursul de dirijat Karajan în studenție. La 24 de ani devine asistentul lui Iuri Temirkanov la Opera Mariinski, unde va debuta cu adaptarea lui Prokofiev la *Război și pace* de Tolstoi.

Înainte de a deveni cunoscut în întreaga lume a dirijat și la Iași, Filarmonica „Moldova”, era anul 1984, dirijorul rus avea 31 de ani și nu-l cunoscuse încă pe cel care avea să-i schimbe destinul. Prima întâlnire cu Putin avea să se întâmple în 1992, iar șapte ani mai târziu, când fostul ofițer KGB devenea prim-ministru, dirijorul Gherghiev intra în cercul select al apropiaților cu care Putin dezbate scenariile de salvare a Patriei.

„Patria mea este Oseția, mi-ar plăcea să mă stabilesc în Oseția de Sud, dar nu pot lua cu mine Teatrul Mariinski”, declara într-un interviu din 2015. Uita că în 2008 a dus orchestra de la Mariinski într-un concert la Thinvali, în sprijinul independenței republicii secesioniste a Oseției de Georgia. Concertele sale au devenit repede un accesoriu al vizitelor președintelui Putin în China, la show-urile de putere de la Olimpiada de Iarnă de la Soci sau Forumul Economic de la Vladivostok.

N-a răspuns niciodată concret întrebărilor din interviuri

Petre Alexandrescu – Continentul scufundat

„Suplimentul de cultură“ vă prezintă în avanpremieră un fragment din volumul *Continentul scufundat. Conversații despre trecut*, ediție îngrijită și note de Vlad Alexandrescu, interviuri realizate de Mihaela Udrescu, prefață de Cătălin Pavel, care va apărea în curând la Editura Polirom.

– FRAGMENT –

Institutul acesta [de Arheologie] era foarte mic. Institutul s-a desprins de Institutul de Istorie și a devenit Muzeul Național de Antichități, ceea ce era normal, pentru că este cea mai veche instituție din țară, înființată în 1834. Gheorghe Ștefan a fost întâi decan la Facultate, apoi directorul Institutului. În continuare era foarte mic, iar în 1956, când a fost un fel de an de deschidere, a fost numit Condurachi director. Asta a fost un lucru foarte bun: înființarea Institutului sub forma aceastei diversificate de institut de cercetări, cu multe branșe tehnice. Institutul a fost bine făcut de Condurachi, pe structura lui Vladimir Dumitrescu. Am spus mai demult că Vladimir Dumitrescu, în anii '40, când a fost director, a dotat Muzeul Național de Antichități cu o serie de servicii care vor rămâne mai departe în Institutul de Arheologie –

serviciul de redacție, serviciul de restaurare metale, serviciul de restaurare ceramică, serviciul de desen, serviciul foto, astea toate existau deja, iar Condurachi, când a înființat Institutul, n-a făcut decât să le restructureze sub formă de secții și să le dea un oarecare aplomb. Deci Institutul de Arheologie se formează oarecum simplu, de la sine. În același timp, un an după aceea, Condurachi face acest lucru extraordinar, înființează revista „Dacia“. Revista „Dacia“ renaște.

M.U.: „Studii și Cercetări de Istorie Veche“ în '50 și „Dacia“ în '56.

P.A.: În '57. „Dacia“ fusese înființată de Pârvan, și cu mult succes, mi se pare că era și coeditată cu o editură franceză, într-un format mare, într-o tipografie bună, litere frumoase, planșe frumoase, deci prestigioasă. Și Condurachi reface această „Dacia“, noua serie, cum se numea și cum se numește și acum. Întâi și-ntâi o reface și este în limba franceză, într-o formulă internațională, ceea ce în 1957 era deja un lucru destul de curajos. Pippidi, de pildă, era un om foarte bine, dar nu și-a făcut corpusul de inscripții decât în limba română, care a apărut mai târziu, pe când Condurachi a făcut „Dacia“ în franceză și asta a lansat revista asta care în momentul de față e în absolut toate bibliotecile de pe glob.

M.U.: Mai apare?

P.A.: Cum nu? Trei volume au apărut acum, unul după altul, foarte frumoase, a întârziat câtva timp și acum au ieșit două volume și acum iese al treilea, numerele 44, 45, așa ceva. Și al doilea lucru curajos care s-a întâmplat: a dedicat-o cu un omagiu lui Vasile Pârvan. Trebuie să spun că cultul lui Pârvan, care era mare, era extins între cele două războaie mondiale. Am spus că i s-a dat și o coloratură verde, evident, dar era o personalitate foarte iubită de cultura românească, de oameni care nu erau legionari, de pildă Vianu, a și scris despre el, era foarte marcat de Pârvan. Acest cult al lui Pârvan trece printr-o eclipsă. Și în 1950 să citezi Pârvan era oarecum, nu interzis, dar în orice caz nu era bine văzut. Până când, la acea ședință mare cu Roller, de față cu toată echipa arheologică din România, Vulpe a relansat cultul lui Pârvan. Și Condurachi a pus primul număr din această nouă serie a revistei „Dacia“ sub semnul lui Pârvan. Astea sunt două lucruri remarcabile. „Dacia“ nouă este mai amplă decât cea veche. „Dacia“ veche era în special un foarte bun jurnal de săpături. Erau multe săpături făcute și erau prezentate sub formă de rapoarte de săpături în „Dacia“. „Dacia“ nouă reflectă și schimbarea de generație, pentru că nu mai apar rapoarte de săpături decât foarte rar, apar în schimb studii, studii

PETRE ALEXANDRESCU

Continentul
scufundat

Conversații despre trecut

Ediție îngrijită de Vlad Alexandrescu

POLIROM

care se întind de la paleolitic, unde oficia Constantin Nicolaescu-Ploșor, până la Evul Mediu, unde scria Nestor, pentru formarea popoului român. Și, evident, cu un accent foarte mare pus pe arheologia clasică și pe preistorie. „Dacia“ devine așadar o revistă mare și cu un foarte mare ecou în străinătate. Eu, care am condus „Dacia“, am încercat să fac unele

noi contacte cu alte edituri și am constatat în Italia, de pildă, că „Dacia“ era vândută la anticariat la un preț enorm. Nu-mi aduc aminte exact și nu vreau să dau o cifră falsă, dar se vindea foarte scump, pentru că era o revistă mare, formatul acesta *in quarto*, groasă, de cel puțin patru-cinci sute de pagini, bine ilustrată, fără poze color, foarte rar poze color. În schimb, aici, „Dacia“ se vindea cu un preț ridicol, adică cu 60 de lei. Și atunci, comerțul cu „Dacia“ era înfloritor, pentru că editura pune mâna, toată vremea s-a întâmplat așa, pe un număr mare de exemplare, care erau vândute în străinătate cu un preț foarte mare. Când am tranzacționat cumpărarea revistei mele noi „Il Mar Nero“ la editura Habelt de la Berlin, în 1990, am văzut în biroul redactorului-șef un teanc enorm de „Dacia“, ultimul număr, și l-am întrebat: „Cum l-ați procurat?“, pentru că nu exista un releu oficial de vânzare a revistei. Se făcea prin Rompres filatelia, foarte prost, mizerabil. Am întrebat: „Cum ați obținut?“. „A, foarte simplu: cunoaștem pe cineva în Editura Academiei.“ **SDC**

CARTEA

Punctate de nostalgii și impresii încă puternice, amintirile lui Petre Alexandrescu sunt o incursiune atât în memoria individuală, cât și în cea colectivă, ilustrând parcursul tumultuos al României de-a lungul anilor 1940, în timpul regimului comunist și, ulterior, în tranziția către democrație. În dialogul său cu Mihaela Udrescu, cunoscutul arheolog schimbă adesea ritmul și revine asupra unor evenimente pentru a reliefa noi detalii și noi semnificații, ca într-un caleidoscop de lumini și umbre. De la copilăria și adolescența din timpul războiului până la rezistența arheologilor români în fața directivelor PCR din anii 1950-1980, dificultățile stabilirii unui dialog cu istoricii occidentali și perioada în care a

condus Institutul de Arheologie, sunt evocate figuri și întâmplări ce schițează istoria omului Petre Alexandrescu, dar și a întregii țări.

„O *ego-histoire* povestită de unul dintre cei mai cunoscuți arheologi români, *Continentul scufundat* este o apologie pentru o știință voioasă, un manifest împotriva cunoașterii încruntate.“ (Cătălin Pavel)

„Am să fac o aluzie la titlul acestor memorii, care se vor numi *Continentul scufundat*, pentru că, voi argumenta mai încolo, când voi ajunge la revoluția asta ultimă împotriva lui Ceaușescu, fiecare din aceste secțiuni ale istoriei noastre, ale istoriei românești poate, în orice caz ale istoriei bucureștenilor,

se produce cu un fel de prăbușire a ceea ce a fost înainte. Și se produce o ruptură, în așa fel încât memoria colectivă, așa zice, mai puțin decât memoria literară, memoria colectivă nu mai are în vedere decât sporadic ceea ce a fost, și deformat. Și este un exercițiu extraordinar pentru un istoric să vadă cum se schimbă această suită de secțiuni care înseamnă o suită de ruperi de memorie. Și cea mai gravă dintre ele este ruptura care s-a produs în 1989, când și populația a vrut, și noi am vrut cu toții să uităm ce a fost, dar s-a și uitat ce a fost, și atunci ceea ce a fost înainte pare ca niște lucruri care se petreceau în altă eră, în alt ev. Asta m-a făcut să văd că istoria are o doză foarte mare de subiectivitate și în același timp o doză foarte mare de incertitudine și o doză foarte mare de manipulare.“ (Petre Alexandrescu)

Ce mai scriu filosofii?

Editura Polirom a finalizat în 2021 unul dintre cele mai frumoase proiecte editoriale din ultimul timp: ediția completă a corespondenței lui Descartes, în trei volume (2014, 2015, 2021). Cei care au lucrat la această carte (Vlad Alexandrescu,

Robert Arnăutu, Robert Lazu, Călin Cristian Pop, Mihai-Dragoș Vadana, Grigore Vida, Cristian Moisuc, Ovidiu Babeș, Florin Crîșmăreanu) au însoțit textul cu note bogate, studii introductive și cronologii absolut necesare înțelegerii.

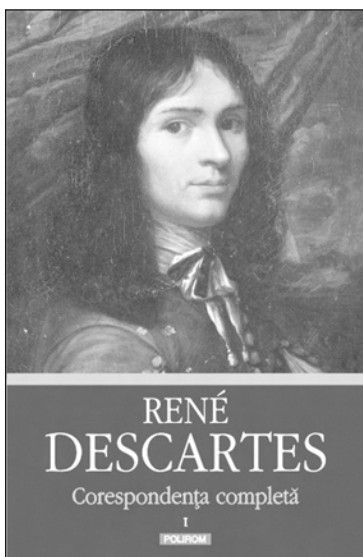
IOAN ALEXANDRU TOFAN

Oricum le-am privi, volumele acestea sunt adevărate minunății, care s-au născut în ciuda unor proaste obiceiuri ale timpului nostru. Editurile de la noi sunt înspăimântate când primesc spre publicare o carte de filosofie de 200 de pagini, darămite una de aproape 3.000 de pagini; de obicei, autorii grăbiți sunt interesați mai degrabă să mimeze, în articolele pe care le scriu, o actualitate seacă, decât să se dedice aproape un deceniu traducerii și comentării textelor clasice. Depășind aceste rele obișnuite, *Corespondența* lui Descartes a ieșit în lume și urmează să își trăiască, și la noi, destinul ei de carte.

DESCARTES ȘI ÎNCEPUTUL MODERNITĂȚII

Cu siguranță, în primul rând această carte se adresează cititorilor exersați în filosofie și interesați de modul în care s-a constituit proiectul metafizic al modernității. Dar nu numai, voi încerca să arăt mai jos.

Descartes, „primul modern“, cum i s-a spus (oarecum simplificator), stă la marginea care desparte lumea medievală de cea a timpului nou, cunoscând deopotrivă un limbaj vechi și o exigență nouă a gândirii. În „Dedicația către Decanul și Doctorii prea înțelepți și străluciți ai sfintei Facultăți de Teologie din Paris“ de la începutul *Meditațiilor despre filosofia primă*, Descartes semnează actul de naștere al filosofiei celei noi: „Am considerat întotdeauna că aceste două probleme, cu privire la Dumnezeu și cu privire la suflet, sunt cele mai importante dintre toate cele care trebuie să fie demonstrate mai degrabă cu argumentele filosofiei, decât cu ale teologiei“. Adică ajutându-ne de „rațiunea naturală“.

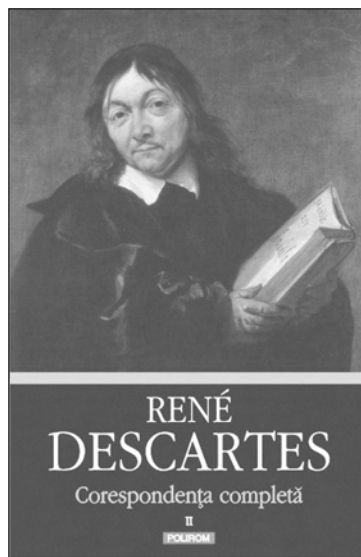

Regulile sale, metoda care mai târziu se va numi „carteziană“, rolul *cogito*-ului sau rescrierea argumentului ontologic sunt gesturi ce țin de acest nou început al filosofiei. Unul care nu uită niciodată lumea pe care o părăsește și căreia îi vorbește încă limba; dar care cunoaște alte exigențe și criterii.

MAI MULTE LECTURI

Ce ne poate spune această corespondență despre gândirea modernă? Întâi de toate, ea permite identificarea unor presupoziii, înțelesuri, consecințe surprinzătoare sau chiar formulări greu de găsit în cărțile filosofului: în primul rând, pentru că aici ele se nasc într-un exercițiu comunicativ, în raport cu personaje concrete (și diferite între ele), nu în urma exercițiului solitar al gândirii.

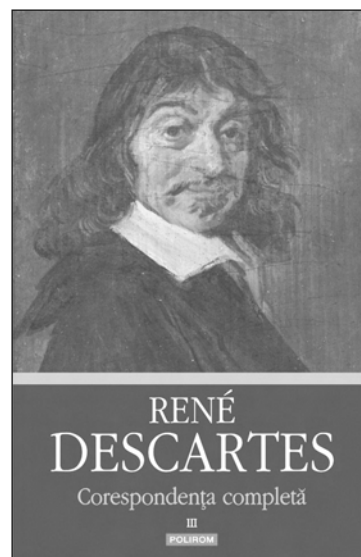
De exemplu, în scrisoarea din 6 iunie 1647 către Pierre Chanut, ambasadorul francez la curtea suedeză, Descartes răspunde la întrebarea „privitoare la cauzele care ne îndeamnă adesea să iubim o persoană mai degrabă decât pe alta înainte de a-i cunoaște meritele“. Ca să facă acest lucru, apelează la distincția minte-trup și la diferența lor substanțială. Când înclinația de a iubi provine din trup, ea ține de felul contingent în care un obiect sau o persoană

ajunge să ne afecteze. De exemplu, povestește Descartes, dacă în copilărie fusese îndrăgostit de o fetiță „puțin sașie“, mai târziu prezența acestei „particularități“ la alte persoane îl făcea să se îndrăgostească. Reflectând însă, a recunoscut trăsătura ca fiind un „defect“, iar mecanismul îndrăgostirii s-a defectat.

Raportul dintre pasiune și reflecție care îl va preocupa pe filosoful francez până la ultima sa lucrare, *Pasiunile sufletului* (1649) nu putea avea o ilustrare mai nimerită. Și consecințe mai triste, desigur. Pe de altă parte, înclinațiile care „pucă din minte sunt reciproce, ceea ce nu se întâmplă adesea în cazul celorlalte“. Această idee de reciprocitate poate fi o importantă resursă de problematizare filosofică, iar incompleta argumentare specifică stilului și constrângerilor epistolare fac cu atât mai seducătoare acest exercițiu.

Corespondența lui Descartes mai are însă o funcție. Ea îl poate plasa pe gânditor în raport cu cei din aceeași tagmă. De exemplu, corespondența purtată cu Marin Mersenne este una dintre cele mai importante resurse pentru înțelegerea gândirii carteziene, atât prin întâmpinările și răspunsurile care urmează publicării *Meditațiilor despre filosofia primă*, cât și prin clarificările punctuale pe care le aduce

Descartes cu diverse ocazii. La fel se întâmplă și cu scrisorile dintre filosoful francez și abatele Claude Picot, traducătorul în franceză al *Principiilor filosofiei*.

În acest punct, însă, explicațiile oferite de editorii corespondenței sunt necesare, întrucât distincțiile și semnificațiile implicite în dialogul epistolar nu sunt mereu evidente. De exemplu, studiul consistent al lui Florin Crîșmăreanu, din finalul celui de-al treilea volum, tratează despre felul în care sunt văzute conceptele metafizicii scolastice în corespondența lui Descartes. În acest sens, este analizată o scrisoare „către X“ din 1645 sau 1646, în care este pusă problema raportului dintre esență și existență. Intrând într-o aparentă polemică cu felul de a vedea lucrurile specific scolasticii, Descartes preia, după cum arată Florin Crîșmăreanu, terminologia și chiar exemplele lui Francisco Suárez, marele sistematizator al Școlii, pentru a le clarifica și integra în propria sa filosofie. Un gest important, întrucât, încheie Descartes scrisoarea, „aproape toate controversile Filosofiei nu provin decât din faptul că nu ne înțelegem bine unii cu alții“. Și tocmai în acest moment important, când lucrurile sunt pe cale să se lămurască, filosoful se scuză pentru că trebuie să încheie epistola,

deoarece „Mesagerul este pe cale să plece“. În ciuda finalului deschis, datorat contingenței gestului epistolar, Florin Crîșmăreanu insistă asupra faptului că „învrăurirea lui Francisco Suárez, acest *spiritus rector* al filosofiei scolastice, asupra lui Descartes a fost una semnificativă“.

De aici provine și atitudinea comentatorilor atenți de a problematiza teza radicalității începutului modern al filosofiei. Étienne Gilson arătase deja, cu *Index scolastico-cartésien*, faptul că în istoria filosofiei nu poate fi vorba despre rupturi propriu-zise. Deși gândul cartezian este unul nou, limba în care se formulează este, cum spuneam la început, încă o limbă a trecutului, a marii metafizici a Școlii.

ÎN INTIMITATEA UNEI VIEȚI DE FILOSOF

Pe lângă resursele inestimabile pe care le oferă pentru înțelegerea filosofiei carteziene, cele trei volume de corespondență permit cititorului și o discretă privire în intimitatea marelui filosof. E drept, scrisorile cuprinse în aceste volume nu sunt bogate în mărturii personale sau destăinuri. Descartes este discret și se orientează mai degrabă spre discutarea unor probleme, decât spre „mărunțurile“ de zi cu zi. Totuși, câte un ton sau câte o relatare pot face să se ivească, în spatele ideii, și viața celui care gândește.

La sfârșitul vieții, de exemplu, Descartes îi scrie contelui de Brégy: „nu că nu aș avea tot o râvnă cât se poate de deplină pentru a o sluji pe Regină (...). Dar nu sunt aici în elementul meu și nu-mi doresc decât liniște și tihnă, bunuri pe care cei mai puternici Regi ai lumii nu le pot da celor care nu știu să și le ia ei înșiși“. Liniștea și tihna *Meditațiilor* nu sunt, așadar, un simplu cadru formal al textului; ele pot figura, înțelegem din această scrisoare, între condițiile de posibilitate ale vieții filosofice ca atare. **SDC**

Cultura în cătarea conflictului ruso-ucrainean

LUCIAN AMARII (JUP)
SUPLIMENTUL LUI JUP

Dacă până și pisicile rusești suferă din cauza invaziei Ucrainei, după ce au fost interzise în competițiile internaționale, de ce ne-am mira că arta, cultura și artiștii devin victime colaterale ale unui război care, din multe puncte de vedere, nu le privește?

Opinia publică occidentală a trecut, deseori, de la o indignare legitimă la atitudini excesive, parcă urmând directive dintr-un tweet al lui Michael McFaul, fostul ambasador al lui Obama la Moscova, care e de părere că „nu mai există ruși neutri și nevinovați. Fiecare trebuie să aleagă, să se opună sau să susțină războiul”. Un îndemn ușor de dat din confortul democratic american, mai greu de urmat de către cei care pot suporta eventualele consecințe ale acestei alegeri. La mijloc, printre milioanele de civili, artiștii.

Unii dintre acești artiști s-au remarcat, e drept, de mulți ani prin susținerea publică a președintelui rus și a politicilor acestuia, cum este cazul dirijorului rus Valeri Gherghiev sau a sopranei Anna Netrebko. Aceasta din urmă a preferat să se retragă temporar, dar pretextează, într-un mesaj dat publicității în care își alege cuvintele astfel încât să nu îl amintească pe Putin, că, în opinia ei „nu este corect să forțezi artiștii sau personalitățile să își expună opiniile politice în public

și să își denunțe patria”. „Nu sunt expertă în politică. Sunt o artistă și scopul meu este să unesc oamenii dincolo de politica lor”, spune soprana.

Uneori, se merge și mai departe: nu numai artiștii contemporani care sunt sau nu susținători ai lui Putin reprezintă un pericol, ci întreaga cultură rusă ar putea fi pusă în banca acuzațiilor. Este deja celebru gestul unei universități din Milano care a anulat pur și simplu un curs despre Dostoievski, sau anularea unor reprezentări din Ceaikovski la Zagreb. „Nu poți să nu remarci suprema ipocrizie a celor care susțin că a vorbi despre cultura rusă a devenit ceva controversat”, se scrie într-un articol din revista italiană „Finestre sull'Arte”. „Și cine crede că o discuție despre Dostoievski este controversată? Cei care îndeamnă la război și care nu înțeleg că această cenzură trebuie să rămână un artefact al unui trecut pe care nu ne dorim să se întoarcă și care denunță un întreg popor drept dușman?” „Denunț agresivitatea asupra Ucrainei, dar iubesc arta și cultura rusă (în special religia rusă), dintre care unele sunt printre cele mai mari comori ale umanității”, notează, la fel de indignat, scriitorul conservator american Rod Dreher.

Cinematografia rusă plătește și ea prețul războiului: participarea

cineaștilor la festivaluri este retrasă, filmele rusești nu mai sunt distribuite. Festivalul de la Cannes a anulat prezența delegației Rusiei anul acesta, în timp ce Hollywoodul, mereu preocupat doar de imaginea lui virtuoasă în oglindă a trecut și el la sancțiuni severe: și-a anulat premierele în Rusia. În continuare, însă, marile studiouri ignoră orice idee de boicot la adresa Chinei, acuzată de cumplite încălcări ale drepturilor omului.

Pe de altă parte, în Rusia, artiști și celebrități care nu sunt de acord cu politica Kremlinului se organizează pentru a denunța războiul din Ucraina, cu toate consecințele pe care le pot suporta din partea autorităților. De exemplu, mai mulți cineaști s-au organizat într-un colectiv, Animators Against War, care realizează scurtmetraje antirăzboinice. Ei știu că filmele acestea nu vor putea opri blindatele, iar mulți dintre prietenii lor ucraineni spun că nu prea înțeleg la ce folosește proiectul.

„Am hotărât să continuăm fiindcă nu avem la dispoziție prea multe moduri de a ne exprima opiniile”, explică Nadia Svirskiaia, o moscovită care face parte din acest colectiv. „În Rusia e un delict să spui «stop!» războiului. Dar am primit și multe reacții călduroase din partea cetățenilor care încearcă să reziste și nu pot să se exprime.”

A protesta în Rusia nu este, evident, lipsit de pericole. Unii protestatari din rândul artiștilor au fost reținuți, iar alții sunt amenințați cu pierderea locului de muncă. Alții, însă, nu se lasă intimidați. Anul acesta, pavilionul rus la a 59-a Bienală de artă de la Veneția va rămâne închis după ce comisarul expoziției și artiștii ruși selecționați să reprezinte țara au demisionat ca răspuns la invadarea Ucrainei. „Când civilii mor, nu mai este loc pentru artă”, susțin protestatarii.

În acest timp, trupa Kiev City Ballet, care tocmai și-a terminat ultimele reprezentații în Franța, s-a văzut confruntată cu un viitor nesigur, în care întoarcerea în țară nu este o opțiune. Din fericire, trupa va fi primită în rezidență la teatrul Châtelet din Paris, unde „poate continua să muncească și să dea viață artei sale”, după cum a anunțat primarul capitalei franceze. O altă companie din Kiev, și ea aflată în Franța, va pleca într-un turneu în Polonia, organizat pentru susținerea sa. **SDC**

PE SCURT

UN RECRUT DE AUR

Casa de producție Skydance a provocat senzație în lumea filmelor de animație după ce săptămâna trecută l-a recrutat pe Brad Bird (foto dreapta), unul dintre cei mai reputați autori de filme de gen, realizator al succeselor multiple premiate *Ratatouille*, *The Incredibles* și *The Iron Giant*. Bird va primi finanțare pentru a realiza un proiect pe care dorește de peste două decenii să îl realizeze: *Ray Gunn*, un film animat SF cu detectivi. Venirea lui Bird este o veste proastă pentru celebrul studio Pixar, care își pierde unul dintre regizorii de marcă alături de mulți alți specialiști care vor merge la Skydance împreună cu realizatorul. De asemenea, rivalii de la Skydance sunt conduși de John Lasseter, fostul șef și unul dintre creatorii studiourilor Pixar, realizator al câtorva dintre marile lor succese precum *Toy Story*, *A Bug's Life*, *Toy Story 2* sau *Cars*. Lasseter a fost pur și simplu izgonit de la Pixar în plin val #MeToo, sub pretextul unor acuze destul de subțiri de „comportament neadecvat” care nu au avut vreo urmărire judiciară, dar care l-au îndepărtat pe producătorul-regizor din firma pe care o construise.

TOLKIEN INEDIT

Moștenitorii autorului *Stăpânului inelelor* oferă publicului pe site-ul Fundației Tolkien o mare cantitate de material care i-ar putea interesa pe fanii celebrului scriitor. Este vorba despre scrisori inedite, multe referitoare la opera

sa, exemple de caligrafie în limbile inventate de autorul britanic, fotografii și înregistrări video și audio cu Tolkien. Există, de asemenea, înregistrări cu Christopher Tolkien, fiul autorului, cel care, până la decesul său recent, a fost custode al operei marelui scriitor.

HOȚUL JEFUIT

Ironic: în vreme ce filmau al treilea sezon al seriei Netflix dedicată spărgătorului Lupin, echipa de filmare a fost atacată cu artificii și jefuită de un grup de vreo 20 de mascați, care au dispărut cu bunuri în valoare de 300.000 de dolari. Cu numai o săptămână în urmă, echipa care filma alt show Netflix în Anglia, *The Crown*, a fost și ea jefuită de bunuri în valoare de 200.000 de dolari.

UN RECORD „SUPRAREALIST”

Tabloul *Imperiul luminilor* al artistului suprarealist René Magritte, una dintre capodoperele picturii secolului XX, s-a vândut la licitație, la Londra, pentru suma de 58,4 milioane de lire sterline, un record pentru pictorul belgian. *Imperiul luminilor* (foto jos) a fost realizat în 1961 pentru prietena și muza lui Magritte, Anne-Marie Gillion Crowet, și face parte dintr-o serie de 17 tablouri în ulei care constituie „singura tentativă veritabilă a artistului de a realiza o serie în opera sa”, după cum spun reprezentanții casei Sotheby. O serie de mare succes, atât în ce privește publicul, cât și colecționarii de artă. *Imperiul luminilor*, subliniază Sotheby, „este fără îndoială cel mai cinematic din opera lui Magritte și a inspirat o scenă celebră din *Exorcistul*”.

OMUL CĂRU IA SE DATOREAZĂ STAR WARS

A încetat din viață Alan Ladd Jr. (84 de ani), producător american laureat al premiului Oscar și omul care a stat în spatele succesului unor filme celebre. Fiu al unei vedete din Era de aur a Hollywoodului, Ladd Jr. a devenit întâi producător independent, după care a ajuns șef al studiourilor 20th Century Fox în anii '70, într-o perioadă crucială pentru acestea. El este cel care a dat undă verde și a susținut (împotriva părerii celorlalți) realizarea filmului *Războiul stelelor*, care avea să se dovedească marele succes ce avea să schimbe complet Hollywoodul.

De asemenea, la conducerea studiourilor Fox sau a propriei case de producție, Ladd a fost cel căruia i se datorează filme precum *Alien*, *Kagemusha*, *Blade Runner*, *Un peștișor numit Wanda*, *Thelma și Louise*, *Police Academy* sau *Braveheart* (care i-a adus un Oscar).

CRONICA NEAGRĂ

■ **Frédéric Tristan** (90 de ani) – poet și romancier francez, laureat al premiului Goncourt în 1983 și al altor premii literare.

■ **Shirley Hughes** (94 de ani) – cunoscută și apreciată scriitoare și ilustratoare, autoare de cărți pentru copii, celebră mai ales pentru volumele din seria *Alfie*. De-a lungul vieții a publicat peste 200 de cărți pentru copii, care s-au vândut în peste 10 milioane de exemplare. **SDC**

Pagini realizate de
DRAGOȘ COJOCARU

Suplimentul
DE CULTURĂ

Marcă înregistrată – Editura Polirom și „Ziarul de Iași”. Proiect realizat de Editura Polirom în colaborare cu „Ziarul de Iași”. Se distribuie gratuit împreună cu „Ziarul de Iași”.

Adresă: Iași, B-dul Carol I, nr. 4, etaj 4,
CP 266, tel. 0232/214.100, 0232/214111,
fax 0232/214111

Muzică: Dumitru Ungureanu,
Cătălin Sava

Teatru: Olița Cîntec

Caricatură: Lucian Amarii (Jup)

Redactor-șef: George Onofrei

Redactor-șef adjuncț: Radu Cucuteanu

DTP: Adina Arnăutu

Rubrici permanente: Bobi (Fără Zahăr),
Dragoș Cojocaru, Andrei Crăciun, Florin
Ghețau, Cătălin Pavel, Radu Pavel Gheo

Carte: Mihaela Pascu-Oglindă,
Marius Miheț, Cristian Teodorescu,
Alina Purcaru, Cătălin Constantinescu,
Ioan-Alexandru Tofan, Dana Pirvan

Grafică: Ion Barbu

Actualitate: Nona Rapotan,
Constantin Piștea

Publicitate: tel. 0232/252294

Distribuție: Mihai Sirbu
tel. 0232/271335.

Abonamente: tel. 0232/214100

Tarife de abonament: 45 lei pentru 3 luni;
91 lei pentru 6 luni; 182 lei pentru 12 luni.
Prețurile includ și tarifele poștale.

Acum 50 de ani, Mafia și-a găsit Nașul

Greu de știut dacă Francis Ford Coppola când a regizat, în urmă cu cinci decenii capodopera *Nașul* și-a imaginat că a creat un film cu o influență uriașă nu numai asupra cinematografului, ci și asupra societății americane.

DRAGOȘ COJOCARU

Inițial, mafioții nu au privit cu ochi buni o adaptare a romanului lui Mario Puzo. Chiar înainte de începerea filmărilor, Joseph Colombo, șeful clanului new-yorkez Colombo, s-a întâlnit, ca din partea Italian American Civil Rights League, cu producătorul Al Ruddy și a reușit să obțină scoaterea termenului „Mafia” din scenariu. După lansarea cu mare succes a filmului, mafioții au constatat că n-au avut de ce să își facă griji. Dimpotrivă, filmul lui Coppola le-a făcut mai mult bine decât rău.

Mafioților le-a plăcut foarte mult *Nașul*. Mulți dintre ei nici n-au crezut că Puzo și-a scris romanul fără surse în interiorul „organizației”.

„Nu, cineva sigur l-a ajutat. A prins exact atmosfera, felul în care vorbesc personajele”, spunea, la un moment dat, Salvatore „Sammy the Bull” Gravano, cunoscut *underboss* al clanului Gambino. Mai mult, *Nașul* a avut un impact direct asupra activității Mafiei americane.

Se pare, astfel, că filmul lui Coppola s-a dovedit o unealtă de recrutare redutabilă în rândurile Mafiei. Imaginea acestor clanuri reflectată (în film) din propriul lor punct de vedere, nu din cel al forțelor de ordine, a făcut ca pentru mulți italo-americani Mafia să fie nu numai frecventabilă, ci chiar atrăgătoare, iar pe mulți i-a făcut să fie mândri de „moștenirea lor culturală”. Imaginea aceasta a unei lumi interlope bazată pe loialitate și tradiție, imaginea onorabilă a lui Don Corleone, a avut un impact foarte mare asupra

multora. De exemplu, Dominick Montigleo, fost mafiot reformat din clanul Gambino, s-a alăturat Mafiei imediat după ce a văzut filmul, în primăvara lui 1972.

Din alt punct de vedere, *Nașul* a reușit să schimbe chiar percepția mafioților despre ei înșiși. Dacă, înainte, erau adepții unei anume discreții, membrii Cosa Nostra, cărora începuse să le placă atenția ce li se acorda, au preferat, după *Nașul*, să se comporte și să se prezinte în public așa cum văzuseră în film. Unii chiar își alegeau costume în stilul anilor '50, alții încercau să îl copie pe Marlon Brando. Replici celebre din film au fost adoptate în „lexiconul” mafioților: „să scoatem saltelele”, „o ofertă de nerefuzat”, „a dormi cu peștii” etc. În 2008 chiar, mafioții i-au lăsat unui brutar, care nu voia să plătească taxa de protecție, capul tăiat al unui cal,

copiind exact o scenă din film.

„Pe măsură ce viața imita tot mai mult arta”, scrie o publicație americană, „*Nașul* a devenit nu numai felul în care publicul vedea Mafia, ci chiar felul în care mafioții au început să se vadă pe ei înșiși, iar mafioții aspiranți au luat filmul drept un manual, mai degrabă decât un avertisment”. Un fost ofițer de poliție din Pennsylvania, de exemplu, spune că în casa fiecărui mafiot în care a făcut percheziție a găsit cele trei filme din seria *Nașul*, iar în casa unui boss, în 2012, a dat chiar peste un bust al actorului Al Pacino.

De fapt, *Nașul* nu numai că a revigorat imaginea unei organizații criminale; privind-o printr-un filtru plin de nuanțe, filmul a curățat-o de imaginea ei exclusiv negativă, așa cum fusese reprezentată până atunci în cultura populară. Mafiotul, îmbogățit acum și cu o alură de justițiar, ajungea de pe raftul strict rezervat personajelor negative la un statut comparabil cu cel al cowboy-ilor, detectivilor și supereroilor caracteristici culturii populare americane. Iar Mafia a trecut de la o organizație aflată într-o criză profundă la începutul anilor '70 la ceva mult mai frecventabil, cel puțin din punct de vedere pop-cultural.

De asemenea, filmul lui Coppola a devenit modelul și referința supremă a filmului cu gangsteri

și toate producțiile care au urmat, de la *Goodfellas* și *Scarface* la *Clanul Soprano*, au fost silite să se definească în relație cu acest model. *Nașul* însă rămâne referința supremă.

„I-a făcut pe gangsteri să apară drept oameni de onoare, în loc de ceea ce erau în realitate, adică ucigași fără onoare”, explică ziaristul Jerry Capeci, fostul specialist în Mafie al ziarului „New York Daily News” și editor al site-ului www.ganglandnews.com. „Filmul a făcut atractivă intrarea în rândurile Mafiei pentru tinerii italo-americani. Iar gangsterilor le-au plăcut întotdeauna filmele cu gangsteri. Le place chiar filmul lui Martin Scorsese, *Goodfellas*, care îi prezintă într-o lumină mult mai apropiată de realitate.” Gangsterilor le-a plăcut mult și *Clanul Soprano*, așa cum s-a auzit pe înregistrările FBI ale unor conversații dintre membrii familiei DeCavalcante. „Adică ăștia suntem noi?”, se întreba unul dintre mafioți.

Italo-americanii se plâng și astăzi (conform revistei „Italics Magazine”) de imaginea de gangsteri pe care filmul lui Coppola le-a asigurat-o. Dar, pe de altă parte, *Nașul* rămâne extrem de popular. Relansat recent, limitat, la cinema, la aniversarea a 50 de ani de la premieră, a reușit să realizeze încasări mai mari decât celelalte filme de la cinema. **SDC**

Ziua mamei sau mama zilei

Prezență-simbol în literatura română. Agripina reprezintă țara însăși, care în clipe de restriște își adună toate puterile pentru a-și salva fiii din fața unui nou val de cotropitori. Atitudinea ei de personaj simbol trebuie urmărită atât ca soție și mamă, cu grija pentru soțul plecat și pentru copiii aflați în primejdie, cât și ca fiică a unei națiuni, față de care simte organic dorința de a-și face datoria,

asumându-și chiar și riscurile unor enorme sacrificii. Bravo, Bobi, ai învățat foarte bine comentariul, ai zece.

Eram în clasa a șaptea și încă îți scriam pentru opt martie felicitări puerile, desenate la școală, cu ghiocei scofâlciți pe copertă și text lemnos. Apoi Gala Galaction mi-a spus că ești capabilă să dă-râmi, cu mâinile goale, munți pe care tot tu i-ai construit. Nu mi-a trebuit mai mult de câteva secunde să devin ferm convins că așa este, chiar dacă asta a venit la pachet cu un nod în gât, știind că sunt cel mai mic dintre copiii tăi. Dar era pace, iar pacea anesteziază

fricile. Nu era necesar să salvezi planeta, dar știam că în șifonier, printre săpunuri, prosoape și lenjerii de pat, ai un costum de Agripină.

Ziua de 8 martie nu te găsește întotdeauna coafată, rujată și zâmbitoare, gata să îți fie umplute brațele cu flori. Anul acesta e posibil să îți porți costumul printr-o vamă dintre două lumi, ducându-ți copiii spre necunoscut. Privită de departe, pari gigantică. Dar tu ești fix cât un om, iar omenirea este un mare ochi care te privește cum dreszi lei și frici și pe bau-bau și le transformi în jucării de pluș care fură atenția miilor de micuți

pe care îi ții în mii de brațe. La fel de posibil este ca plicul să nu conțină o felicitare, ci o foaie cu mesajul *vino și ia-mă acasă*. Iar tu îți vei smulge părul din cap, urlând de spaima neputinței, precum ursoaica aia care-și vede puii luați și duși pentru a fi dresați la nu se știe care circ.

Eu voi face ce fac de mulți ani, te voi suna să te felicit și să-ți promit că voi ajunge la Dorohoi cât de curând posibil. Mai devreme sau mai târziu, te vei bucura că mă vezi din nou. O să-mi pui în față o porție zdravănă din ciorba aia cu tăiței groși, al naibii de gustoasă. Apoi, la cafea, eu o să încep să spun

BOBI

VOI N-AȚI ÎNTREBAT, FĂRĂ ZAHĂR VĂ RĂSPUNDE

bancuri porcoase și tu o să râzi cu multă poftă, chiar dacă o scamă din costum, rătăcită pe flaneau, te va face să mă apostrofezi de câteva ori cu deja mult prea tocita expresie „măi, măgăroiule”.

8 este infinitul, pe care o mamă l-a ridicat puțin, cât să dea cu aspiratorul. **SDC**